

บทที่ 4

สมบูรณาญาสิทธิราชย์มัสโควี

ความเป็นมาและการสถาปนาจักรวรรดิมัสโควี

ภายใต้การปกครองของตาต เจ้าชายมัสโควีค่อยๆ ดำเนินการรวมรัสเซียอย่างสงบ โดยตั้งรัฐเล็กๆ เข้ามาอยู่ในอารักขา ชื่อดินแดนหรือใช้กำลังทหารยึดเอาบ้างซึ่งมักลงเอยด้วยการทำลายเมืองที่พิชิตได้และกระทำการหยาบช้ำต่อชาวเมือง ภายหลังจากที่ทเวอร์ล่มสลายลง ดินแดนที่ยังคงเหลืออยู่คือมัสโควีและอาณาจักรเล็กๆ เพียงไม่กี่แห่ง ในการยุทธ ค.ศ. 1480 กษัตริย์อิวานที่ 3 (ค.ศ. 1462-1505) ทรงต่อสู้เอาชนะชาวตาตได้ พระองค์ทรงสามารถ 'โยกแอกของตาต' เป็นผลสำเร็จและเป็นอิสระจากตาตอย่างสมบูรณ์

ภายหลังสมัยอิวานที่ 3 วาซิลีที่ 3 (Vasillii III - ค.ศ. 1505-1533) ทรงสืบทอดอำนาจและครองราชย์อยู่ได้นาน พระองค์ทรงสถาปนาอัครบิดรโดยอย่างมั่นคง ระหว่างที่ทรงปกครองอยู่นั้น วาซิลีทรงผลิตสัญญาที่ทำไว้กับอาณาจักรแห่งนอฟโกรอดและอาณาจักรสคอฟ (Pskov) พระองค์ทรงยึดสิทธิอำนาจในการปกครองสองอาณาจักรเกือบทั้งหมด การปกครองในสมัยของพระองค์มีความเข้มงวดเด็ดขาด มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระองค์ที่ทรงใช้พระราชอำนาจอย่างเต็มที่และไร้ผู้ติธรรม แต่ลักษณะการใช้อำนาจกดขี่เข้มแข็งเต็มที่อย่างน่าชิงชังจึงมีปรากฏอย่างเด่นชัดจริงจิ่งในสมัยของพระโอรสผู้ทรงพระนาม อิวานผู้โหดเหี้ยม (ค.ศ. 1533-1584)

อิวานทรงเป็นกัฬาร้าและครองราชย์เมื่อพระชนมายุสามพรรษาเท่านั้น ชุนนางโบยาร์ทำหน้าที่ปกครองแทนจนเมื่อพระองค์ทรงเจริญพระชันษา พระองค์ทรงดำเนินตามรอยบรรพบุรุษกล่าวคือทรงได้รับพระเกียรติยศจากการพิชิตแคว้นของชาวตาตสองแคว้นที่เหลืออยู่บนฝั่งแม่น้ำโวลก้า คือแคว้นคาซันและอัสตราข่าน ในด้านศาสนาอิวานทรงจัดวางระเบียบต่างๆ โดยอาศัยที่ประชุมสภาสงฆ์ เมื่อวันคืนผ่านไประเบียบกฎหมายที่ตราจากสภามีถึงร้อยบทและกลายเป็นหลักพื้นฐานในการดำเนินกิจการทางศาสนาของรัสเซีย ต่อมาอิวานทรงทำสงครามกับโปแลนด์แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ในช่วงปลายสมัยของพระองค์ นับเป็นช่วงที่พระองค์ได้ทรงกระทำสิ่งโหดร้าย อย่างที่ลุดไวโนประวัติศาสตร์ของรัสเซีย

บทบรรยายความเหี้ยมโหดน่าสยดสยองในสมัยอิวานนี้มีอยู่ในหนังสือประวัติศาสตร์ส่วนมากของรัสเซีย อิวานทรงประหารประหารประชาชนของพระองค์นับจำนวนไม่ถ้วน ผู้ที่

บริสุทธิ์จริง ๆ ย่อมมี ทรงกำจัดหมดทั้งครอบครัวรวมทั้งเด็กและคนรับใช้ อิวานทรงผิดที่ทรงสังหารมนุษย์จำนวนมาก และเรื่องที่ว่าพระองค์ทรงประหารชีวิตโอรสและรัชทายาทแห่งพระองค์เองนั้นก็เป็นเรื่องจริง พระองค์ทรงปฏิบัติต่อสตรีด้วยความรู้สึกซึ่งซึ้งถึงเพียง ทรงทำลายนอฟโกรอดเมื่อทรงหาผู้ต้องสงสัยไม่พบ คลูเชฟสกี (Kliuchevski) กล่าวไว้ว่า "ไม่มีการสืบสวน เพียงแต่สงสัยและไม่มีเหตุผล อิวานทรงทำลายเมืองอันเก่าแก่และสำคัญยิ่งพร้อมดินแดนทั้งหมดลงอย่างไรเมตตาและชั่วช้ายิ่งนัก อย่างที่พวกตาดไม่เคยทำเลย" ในที่สุดพระองค์ได้ทรงแบ่งรัฐออกเป็นสองส่วน (oprichnina) และทรงกันไว้เป็นสมบัติส่วนพระองค์ส่วนหนึ่ง โดยแยกออกจากระบบบริหารปกติ(เป็นการกระทำที่ทั้งคนร่วมสมัยและนักประวัติศาสตร์จนปัญญาไม่เข้าใจ)ซึ่งเป็นการทำลายพื้นฐานการดำรงชีวิตทางการเมืองตามปกติลง

สมัยแห่งความโหดเหี้ยมสร้างความตระหนกอกสั่นขวัญแขวนให้กับผู้คนสมัยนั้น และในเวลาต่อมาความรู้สึกนั้นทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ไม่มีผู้ใดสามารถเข้าใจได้ว่า อิวานทรงกระทำเช่นนั้นเพราะอะไร พระองค์ทรงมีอำนาจสมบูรณ์ตามกฎหมายสิทธิ์ราชย์ จะทรงใช้วิถีทางอื่นใดก็น่าจะได้ จุดมุ่งหมายสำคัญที่สุดคือการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง และใช้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติราชการ (Sluzhiloie dvorianstvo) แทนที่ขุนนางสืบสิทธิ์ ในตอนนั้นเจ้าหน้าที่เป็นขุนนางด้วยเช่นกัน เรื่องราวต่างๆที่ซาร์ทรงปฏิบัติต่อขุนนางและผู้คนที่หลายแสดงว่าไม่ใส่พระทัยทั้งกฎแห่งพระเจ้าและทั้งขอมมนุษย์และทรงใช้อำนาจอย่างผิดๆ ไปทั่วทั้งในมอสโกและในพระราชสำนัก เรื่องเหล่านี้จะไม่เป็นเรื่องที่รู้กันทั่วไปถ้าซาร์เองจะไม่ทรงแสดงพระอาการสดุ้งสะเทือนเมื่อทรงรับรู้เรื่องราวที่แพรไปทั่วอย่างที่เราจะเป็น เรื่องเล่าเกี่ยวกับรัชสมัยของพระองค์ในสมัยนั้นและในสมัยต่อมาแสดงให้เห็นว่าผู้คนมีความรู้สึกในทางลบอย่างรุนแรงเป็นตราประทับแนบแน่นอยู่ในใจ เพราะสิ่งที่ซาร์ทรงกระทำ⁸

ในสมัยนั้นปัญหาสำคัญทางการเมืองสังคมและวัฒนธรรมพบทางออกให้แก่ไขได้ มีงานมากมายที่เขียนขึ้นในสมัยนั้นบ่งบอกว่ากลุ่มชนในสังคมต่างสำนักว่ามีปัญหาที่ซับซ้อนอยู่ พวกเขาได้ตอบคำถามที่เผชิญอยู่ตรงหน้าได้ต่าง ๆ นานา คำตอบเหล่านั้นเป็นข้อมูลที่ดีที่สุดในที่จะบอกเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตจิตใจและภูมิปัญญาของรัสเซียในคริสต์ศตวรรษที่ 16

"วารสารทางการเมือง" ในคริสต์ศตวรรษที่ 16

ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 วรรณกรรมรัสเซียมีลักษณะอย่างหนึ่ง คือในตอนที่สำคัญจะใช้วิธีเขียนทำนองถกเถียงโต้แย้งประเด็นปัญหา งานประเภทนี้ถ้าจะเรียกให้ถูกต้องให้คำสมัยใหม่เรียกว่า "วารสารทางการเมือง" เติมงานประเภทนี้มุ่งทุ่มเทให้กับปัญหาทางการเมืองและ

สังคม โดยแนะนำให้ปฏิรูป โจมตีสภาพที่เป็นอยู่ด้วยวิธีการต่างๆ และบางครั้งทำหน้าที่เสมือนเป็นผู้ปกป้องสถานะเดิม (ถ้าวานผู้โหดเหี้ยมทรงเข้าร่วมโต้แย้งปัญหาเหล่านี้ด้วย)

วารสารทางการเมืองส่วนใหญ่เผยแพร่ด้วยวิธีคัดลอกลายมือ ต่อมาบางฉบับมีผู้อ่านขยายวงกว้างขวางออกไปทุกที งานเขียนเหล่านี้แม้จะไม่มีผู้ใดในสมัยนั้นได้อ่านเลยก็น่าว่ามีประโยชน์ทางประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาเพราะเป็นเครื่องแสดงความคิดเห็นของผู้คนผู้สามารถบอกเล่าขยายความคิดของพวกเขาได้อย่างสำคัญ

วารสารทางการเมืองเหล่านี้กล่าวถึงข้อโต้แย้งทางศาสนาในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ปัญหาทางศาสนาในตอนนี้นั้นคลายความสำคัญลงจนกลายเป็นเรื่องพื้น ๆ ไปแล้ว การเขียนเรื่องสมบูรณาญาสิทธิราชย์มัสโควีปรากฏลักษณะชัดเจนเป็นสองแนวทาง สรุปลงเป็นสองสูตรสำคัญคือ "มอสโก โรมที่สาม" และ "รัสเซียอันศักดิ์สิทธิ์" ซึ่งบอกความคิดเรื่องฐานะในประวัติศาสตร์ได้ การเรียกชื่อรัสเซียคือกันกับมัสโควี เป็นการวางพื้นฐานบทสนทนาในงานวารสารทางการเมือง ไม่มีการอ้างอิงให้ชัดเจนถึงการที่นำคำทั้งสองมาใช้ แต่สำหรับหลายคนในสมัยนั้นสูตรทั้งสองประการนี้ดูเหมือนจะเป็นคำพูดเรื่องจริงทางปรัชญาการเมืองของมัสโควี ที่ไม่ต้องมีบทพิสูจน์แสดง ที่น่าแปลกคือสูตรทั้งสองประการนี้ปรากฏอยู่ในผลงานต่างๆ โดยที่ไม่ได้มีการศึกษาทั้งสาระและรายละเอียดอย่างใดทั้งสิ้น

มอสโก โรมที่สาม

ความคิดเรื่อง "มอสโก โรมที่สาม" ปรากฏเป็นครั้งแรกในงานของฟีโลเฟอิ (Filofei-Greek Philotheos) นักบวชจากสกอฟ ความคิดนี้มีความสำคัญในเวลาต่อมา ตามที่นักประวัติศาสตร์เคยกล่าวไว้ว่าความคิดนี้คงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นอุดมการณ์นั้นดูจะไม่ถูกต้องนักเมื่อพิจารณาจากงานเขียนของฟีโลเฟอิ ทั้งรูปแบบและเนื้อหาที่อยู่ในชั้นเบื้องต้น การเรียกพระรูปนี้ว่า "บุคคลหัวก้าวหน้า" หรืออย่างที่นักวิชาการโซเวียตกล่าวไว้ว่าความคิดของท่านเป็น "ทฤษฎีที่มีสาระอันประสานคล้องจองกันอย่างเหมาะสม" นั้นก็ไม่อาจรับประกันได้ นักวิชาการรัสเซียชื่อ มาลินิน (Malinin) พิมพ์งานของฟีโลเฟอิใน ค.ศ. 1901 และเขียนเรื่องของฟีโลเฟอิภาคพิสดารขึ้น อย่างไรก็ดีงานของฟีโลเฟอิอาจจะเป็นเพียงการรวบรวมขึ้นเท่านั้น

งานของฟีโลเฟอิเป็นจดหมายเพียงไม่กี่ฉบับที่เขียนขึ้นต่างกรรมต่างวาระกัน สองฉบับเป็น "จดหมายปลอบใจ" มีรูปแบบเดียวกันและเป็นเพียงจดหมายที่แนะนำความทุกข์ทรมานล้วนเกิดขึ้นพร้อมกับความอดทน พร้อมกันนั้นท่านได้เขียนจดหมายขึ้นสามฉบับโจมตีโหราศาสตร์ โดยยกข้อความบางตอนจากคัมภีร์เก่าอ้าง (บางตอนเป็นนิยาย) และข้อความที่ "สภา" ออกคำสั่งห้ามชาวคริสต์ทุ่มเทให้กับการค้นคว้าสืบเรื่องธรรมชาติ จดหมายฉบับอื่น ๆ

เป็นการตอบคำถามเรื่อง "วันดีและวันเลว" ท่านปฏิเสศแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ตอนสรุปของข้อความในจดหมายกลับไม่มีความเกี่ยวข้องกับตอนข้างต้นที่ได้กล่าวไปแล้ว ท่านกลับพูดถึงข้อเท็จจริงว่า "เจ้านายของเรา [แกรนด์ ปรีนส์แห่งมัสโควี] เป็นซาร์ชาวคริสต์เพียงพระองค์เดียวในโลกทั้งมวล" คำยืนยันข้อนี้ น่าจะถูกต้องหากคำว่าคริสต์จะหมายถึงนิกายกรีกออร์ทอดอกซ์เท่านั้น ท่านยังกล่าวต่อไปอีกว่า "อำนาจอาณาจักรคริสต์ทั้งมวลได้รวมเป็นอาณาจักรแห่งเดียวนี้ (snidoshasia) โรมทั้งสองแห่งล่มสลายลงแล้วแห่งที่สามคงยืนหยัดอยู่ได้และจะไม่มีแห่งที่สี่" ข้อความนี้ต่อด้วยบทคัดลอกข้อความจากคัมภีร์คริสต์ศาสนาฉบับปรับปรุงเล่มสุดท้าย

ฟีโลเพื่อได้ชื่อเสียงจากจดหมายสองฉบับนี้ ฉบับแรกเขียนขึ้นในราว ค.ศ. 1511 เพื่อถวายแกรนด์ ปรีนส์วาซิลีที่ 3 ฉบับที่สองเขียนขึ้นเพื่อถวายอิวานผู้โหดเหี้ยมภายหลัง ค.ศ. 1533 ขณะยังทรงพระเยาว์ จดหมายทั้งสองฉบับเขียนขึ้นเพื่อตอบโต้สถานการณ์เฉพาะ ฟีโลเพื่อกระตุ้นให้วาซิลีต่อสู้กับ "ความรู้ศีลธรรม" ซึ่งท่านหมายถึงรกร่วมเพศที่เข้าใจว่ากำลังแพร่ระบาดอยู่ในหมู่ชนชั้นสูงของมัสโควีขณะนั้น ท่านแนะนำ "สัญญาณแท้จริงแห่งไม้กางเขน" ให้ใช้แทน "สัญญาณกางเขนแบบกรีก" อย่างที่นิยมใช้กันมาก ฟีโลเพื่อยืนยันข้อความเห็นที่ว่าแกรนด์ปรีนส์ ผู้ทรงดำรงพระอิสริยยศ "ซาร์" แล้วนั้น เป็นผู้ปกครอง "โรมที่สาม" และเป็นผู้ปกครองชาวคริสต์แต่พระองค์เดียว ฟีโลเพื่อถวายพระเกียรติแด่แกรนด์ปรีนส์ว่าทรงเป็น "ผู้ปกครองที่พิชิตล้างกัณฑ์ศักดิ์สิทธิ์แห่งคริสตจักรสากล" (The Ruler of the Holy and Divine Throne of the Ecumenical Apostolic Church) ทรงเป็นทายาทโดยชอบธรรมของนักบุญอวาตีมร์ และยาโรสลฟผู้ปรารถนาดี เมื่อพิจารณาพระนามอันยิ่งใหญ่ที่ถวายแด่ "ซาร์" นั้นแสดงว่าฟีโลเพื่อไม่ได้มองว่าซาร์ทรงเป็นผู้นำรัฐเท่านั้นแต่ยังทรงเป็นประมุขแห่งคริสตจักรด้วย ฟีโลเพื่อไม่ลืมทูลเตือนแกรนด์ปรีนส์เรื่องห้ามละเมิดสมบัติวัด ท่านอ้างสิทธิอำนาจตาม "กฤษฎีกาของสภาสากลที่ห้า" กฤษฎีกาข้อต่างๆ ดังกล่าวเป็นเรื่องที่ฟีโลเพื่อคิดขึ้นเองเกือบทั้งหมด ไม่มีที่ตกทอดมาให้เห็นในปัจจุบัน ในจดหมายที่ท่านเขียนถวายอิวานผู้โหดเหี้ยม ฟีโลเพื่อทูลขอให้อิวานดำเนินการต่อต้านการขายใบอ่อนผืนโล่บาป (simony) คำร้องขอฉบับนี้ขึ้นต้นด้วยข้อความที่เป็นประโยคยาวจาก โคลิเมกซ์ (Climax-งานของจอห์น คลีมาโคส เป็นงานประเภทคำสอนข้อปฏิบัติทางศาสนาเพื่อที่มนุษย์จะก้าวตามลำดับขั้นไปสู่ความสมบูรณ์ในที่สุดซึ่งไม่เกี่ยวกับเรื่องในจดหมายแต่อย่างใด) โดยคัดตัดตอนมาจากคัมภีร์ฉบับปรับปรุง ท่านได้กล่าวประโยคที่ บัดนี้เริ่มคุ้นแล้วว่า "มอสโกคือโรมที่สาม" ซ้ำแล้วซ้ำอีก เพราะบีแซนทีอุมได้ "หันเหออกจากทางแห่งศรัทธาแท้จริง" คำอ้างถึงการรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับโรมนับว่าเป็นเรื่องผิดกาลสมัย เพราะในคริสต์ศตวรรษที่ 16 การรวมเช่นนี้ไม่มีอีกต่อไปแล้ว

สูตรมอสโก-โรมที่สาม ดูกันตามจริงแล้วเหมือนเป็นสิ่งที่ฟีโลเฟิสสร้างขึ้น แต่ท่านเองเคยพบเห็นคำที่คล้ายกันนี้มาก่อนอยู่ในบทแปลของชาวบัลแกเรียชื่อพงศาวดารแห่งมานาส (Chronicle of Manasse) คำถามมีว่าฟีโลเฟิสตีความหมายคำนี้อย่างไร ข้อความที่ตัดตอนจากคำภีร์ฉบับปรับปรุง รวมทั้งประโยคที่ยกมากล่าวในทั้งสองกรณีและข้อสรุปความในจดหมายเกี่ยวกับ "วันดีและวันเลว" - "โรมแห่งที่สี่จะไม่มี" ทำให้คาดได้ว่าฟีโลเฟิสคิดเรื่อง "โลกาวินาศ" เป็นสำคัญและ "โรมที่สาม" ซึ่งเป็นบทสรุปประวัติศาสตร์นั้นมีสมัยอันสั้น โพลรอฟสกี (G. Florovsky) นักประวัติศาสตร์เทววิทยารุสเซียตีความข้อนี้เช่นนั้น อิวานผู้โหดเหี้ยมและผู้คนร่วมสมัยกับพระองค์ตีความหมายคำว่า "โรมที่สาม" ต่างออกไป นั่นคือ "โรมที่สาม" หมายถึงเป็นใจกลางและเป็นความสำเร็จสมหมายของประวัติศาสตร์โลก และอิวานไม่ทรงลังเลที่จะถือเอาคำของฟีโลเฟิสมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในทางการเมือง

ประวัติราชวงศ์ที่กู่ขึ้น

ผู้ปกครองมัสโควีไม่พอพระทัยที่จะให้สืบประวัติพระราชวงศ์ ย้อนไปจนถึงแค่สมัยเจ้าชายแห่งเคียฟอันเก่าแก่เมื่อครั้งที่อาณาจักรมัสโควีเริ่มมีอำนาจมากขึ้น ตำนานเกี่ยวกับราชวงศ์แห่งมัสโควีและคำบอกเล่าเกี่ยวกับที่มาแห่งอำนาจของราชวงศ์มีเรื่องราวเพิ่มมากขึ้น ตำนานเหล่านี้มีแต่เรื่องมหัศจรรย์ตลอด ปรากฏเป็นผลงานวรรณกรรมที่สร้างความรู้สึกอะอิดอะอมให้อย่างที่สุด แต่ประสบความสำเร็จตามความคาดหมายอยู่เป็นเวลานาน

ตำนานเรื่องหนึ่งเล่าว่าราชวงศ์รูริคสืบเชื้อสายมาจากพระจักรพรรดิอ็อกุสตุสแห่งโรม ดูเหมือนว่าพระจักรพรรดิอ็อกุสตุสจะทรงมีอนุชาผู้ทรงพระนามว่าปรัส (Prus) ผู้ทรงครองแคว้นปรัสเซียโบราณ องค์นี้เองที่เป็นบรรพบุรุษของรูริค ในค.ศ. 1498 มี "พระราชพิธีสวมมงกุฎ" แก่เจ้าชายดมิตรี อิวานอวิชผู้ทรงพระเยาว์ เป็นการเฉลิมตำแหน่งรัชทายาทผู้สืบราชบัลลังก์แห่งมอสโก (ต่อมาพระอัยกาผู้โปรดให้มีพระราชพิธีสวมมงกุฎนี้กลับทรงถอดถอนเจ้าชายออกจากตำแหน่ง เจ้าชายสิ้นพระชนม์ในที่จงจำในพิธีเฉลิมฉลองรัชทายาท) มงกุฎคือพระมาลาที่มีเครื่องประดับตกแต่ง ฉลองพระองค์คลุมผ้าขนสัตว์ (barmy) อยู่เหนือพระอังสะแห่งองค์รัชทายาท พระองค์ทรงรับพระราชทานหีบเล็กประดับหินโมราแดง มีตำนานเกี่ยวกับสิ่งของเหล่านี้ ต่อมาสิ่งของเหล่านี้มีไว้ใช้เป็นเครื่องประกอบพระราชพิธีราชาภิเษกซาร์แห่งมัสโควี เรื่องสรุปว่าพระจักรพรรดิแห่งบีแซนทีนพระราชทานสิ่งของเหล่านี้แก่เจ้าชายวาลาดิมิร์ โมนัค เมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 12 เพื่อรับรองพระเกียรติยศแห่งองค์กษัตริย์ มีผู้กล่าวถึงหีบประดับหินว่าเคยเป็นราชสมบัติแห่งจักรพรรดิอ็อกุสตุส อาศัยเรื่องราวของเครื่องราชกกุธภัณฑ์เชื่อมโยง "โรมที่หนึ่ง" กับ "โรมที่สอง" เข้าไว้ด้วยกัน ที่จริงก่อน ค.ศ.1498 ไม่มีผู้ใดรู้จัก

สมบัติเหล่านี้ ไม่มีใครรู้แน่ว่ามาจากที่ใด "มงกุฎ" ซึ่งทักทักว่าเป็นของบีแซนทีนนั้น อาจเป็นได้อีกเช่นกันว่าได้นำชิ้นส่วนมาประกอบขึ้นในรัสเซีย อย่างไรก็ตามตำนานเกี่ยวกับมงกุฎนี้ไม่เป็นเรื่องจริงอย่างแน่นอน

ตำนานเล่าเรื่องแตกฝอยออกไปมากขึ้น สุดท้ายถึงกับสืบประวัติของเครื่องราชกกุธภัณฑ์ที่ใช้ในพระราชพิธีอภิเษกในสมัย"โรมที่สาม"นี้ย้อนกลับไปถึงสมัยบาบิโลน นิยามหัตถ์จรรยาของ"จักรวรรดิบาบิโลเนีย"บอกประวัติของสิ่งของเหล่านี้ในช่วงต้นว่าเคยเป็นสมบัติของกษัตริย์เนบูซัดเนสซาร์ เมื่อจักรวรรดิบาบิโลเนียล่มสลาย นครบาบิโลนเต็มไปด้วยยุงเลื้อยยั้วเยี้ยไปหมด ทูตสามนายจากจักรพรรดิแห่งบีแซนทีน เป็นชาวกรีกหนึ่ง "ชาวรัสเซีย"หนึ่ง และชาวจอร์เจียหนึ่งเดินทางมายังนครแห่งนี้และนำเครื่องราชกกุธภัณฑ์ของเนบูซัดเนสซาร์ไป มีผู้นำเครื่องราชกกุธภัณฑ์จากบีแซนทีนมาซึ่งรัสเซีย ดังนี้ "อาณาจักรคริสต์แห่งเดียว" นี้จึงกลายเป็นผู้สืบทอดต่อกับบาบิโลนและเป็น"ผู้ปกครองชาวคริสต์แต่พระองค์เดียว"สืบต่อกจากกษัตริย์เนบูซัดเนสซาร์ เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องเลวทรามที่ได้สร้างประวัติโยงโยมมากมายเพื่อให้รู้สึกรักปิตุภูมิ ตำนานเกือบทำให้การอ้างสิทธิ์ต่างๆของมัสโควีดูเป็นเรื่องตลกได้โดยไม่ตั้งใจ โรมแห่งใหม่บาบิโลเนียแห่งที่สอง ทฤษฎีนี้ออกจะไม่ก้าวหน้านักสำหรับสมัยนั้น แต่ก็เหมาะแก่การณ้สำหรับลักษณะแท้จริงและอุดมการณ์ของสมบูรณาญาสิทธิราชย์มัสโควี

'ผู้ปกครองชาวคริสต์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุด'

สารที่เฟโอโดซี บิชอปแห่งนอฟโกรอด เขียนถวายอิวานผู้โหดเหี้ยมหลัง ค.ศ.1547 มีความสำคัญ เป็นเรื่องที่ว่าพระราชกณณะรูปหนึ่งกล่าวยอมรับว่าคริสตจักรอยู่ในกำมือของผู้ปกครองฝ่ายฆราวาสซึ่งนำว่าขอแล้ว ชาร์ควรใส่พระทัยในสวัสดิภาพทางจิตของผู้ที่อยู่ภายใต้อำนาจของพระองค์เพื่อให้เป็นไป "ตามแบบอย่างอันแจ่มแห่งสวรรค์" คหแห่งโลกฆราวาสนี้มอบไว้แก่ชาร์ "ด้วยสายพระเนตรที่คมกล้าและทรงเห็นทุกสิ่ง ชาร์แห่งสวรรค์ทรงทอดพระเนตรเห็นภาพในใจของผู้คนทั้งมวลได้ ด้วยพระปรีชาแห่งพระองค์ ทรงสามารถอย่างที่สุดที่จะจัดการปกครองอย่างที่ดีและเหมาะสมได้" "พระองค์ควรทรงสนับสนุนกิจการงานศาสนาในทุกทางและระงับความไม่สงบทั้งทางกายและทางใจของผู้ที่อยู่ภายใต้อำนาจของพระองค์" ประโยคที่สำคัญที่สุดคือดังนี้ "ข้ากำลังเขียนสาร ถวายแด่พระองค์ นายผู้สวรรค์แต่งตั้ง ไม่ใช่ว่าจะสอนพระองค์ให้ฉลาดหรือสอนให้พระองค์มีพระทัยอ่อนโยน เพราะมันเป็นไปได้ที่ข้าจะลืมนฐานะของข้าและบังอาจกระทำเช่นนั้น ข้ากำลังเขียนเช่นนักเรียนเขียนถึงครูหรือข้ารับใช้เขียนถึงนาย" หัตถ์ของอาร์ชบิชอปเฟโอโดซีนับว่าแตกต่างจากหัตถ์ของนักบุญเฟโอโดซีอย่างมากมายเหลือเกิน ท่านสมภารเฟโอโลซีผู้ประมาดตน พิจารณาว่าเป็นหน้าที่ของท่านที่

จะต้องสั่งสอนกษัตริย์และใช้ถ้อยคำรุนแรงตำรากษัตริย์เหล่านั้นได้ในนามแห่งคริสตธรรมจริยา ในค.ศ.1480 ไม่น้อยกว่าร้อยปีก่อนหน้านี้อัลเบิร์ต ว็อลเฟิน รีโละระเบิดถ้อยคำพรสวาทใส่แกรนด์ปรินส์ แห่งมัสโควีได้โดยไม่ต้องลังเลใจ

รัฐในอุดมคติ

การที่รัฐมัสโควีดำเนินนโยบายต่างประเทศเป็นผลสำเร็จ และซาร์อีวานพยายามปฏิรูป ราชอาณาจักรของพระองค์ ทำให้มีผู้เขียนแสดงความคิดเห็นเชิงแนะนำตักเตือนและว่ากล่าว บางฉบับน่าสนใจทีเดียว

เออร์โมไล-เออร์ซัม (Ermolai-Erzam) สมาชิกกลุ่มนักเขียนอ่านของเมโทรโพลิแตนมา การี ได้เรียบเรียงเรื่องราวชีวิตนักบุญและเขียนแนะนำนโยบายของรัฐไว้ราวสองสามบท จากข้อ แนะนำให้ปรับปรุงสภาพของชาวนาว่าควรทำอย่างไร แสดงว่าความคิดของท่านก้าวหน้าถึงขั้น เป็นรัฐในอุดมคติ ท่านเชื่อว่าด้วยความ "ตั้งใจดี" ผู้ปกครองย่อมฟันฝ่าอุปสรรคได้ กษัตริย์ "ไม่ควรปกครองด้วยความรุนแรงเหี้ยมโหด(yarost') แต่ควรปกครองด้วยเมตตาและยุติธรรม" พระองค์ไม่ควรทรงทรมานเฉพาะเพื่อประโยชน์แก่ "ผู้แข็งแรง" เท่านั้น แต่ควรกระทำเพื่อ "สวัสดิ ภาพของผู้ที่อยู่ใต้ความบังคับทั้งหมดรวมทั้งผู้ที่ต่ำต้อยที่สุดด้วย (do poslednikh)" ยิ่งกว่า นั้นผู้ที่อยู่ภายใต้อำนาจความบังคับจะต้องช่วยปรับปรุงสภาพการณ์ต่างๆ ไม่ควรมีผู้ใดอีกจากผู้ ที่ได้ดีกว่าหรือดูถูกผู้ที่ต่ำต้อยกว่า "ที่สำคัญที่สุดเหนืออื่นใด ให้ชิงชังความเยโสทรณะง ไม่ใช่ แต่ที่เป็นอาการภายนอกแต่ที่เป็นอยู่ในใจของเจ้าด้วย" หากจำได้ฉันนิล ซอร์สก็เคยกล่าวถึงเยโส ทรณะง ปมเชื่อง (ปมซึซาร์) นี้เช่นกัน เออร์โมไล เออร์ซัม คิดว่าเยโสทรณะงเป็นบาปร้ายที่มีแต่ จะโตวันโตคืน "บุรุษผู้เยโสหรือผู้ใดอยู่ในตำแหน่งสูงจะไต่ให้สูงขึ้นไปอีกและคิดแต่จะไต่ให้สูง ขึ้นไปเรื่อย ๆ" ทศนะของเออร์โมไล เออร์ซัม เกี่ยวกับนโยบายสังคมนำมาจากทศนะเกี่ยวกับรัฐใน เรื่องหลักธรรม ท่านมองเห็นว่ารัสเซียเป็นประเทศเกษตรกรรมขนานแท้ ดังนั้น ชาวนาจึงควร ได้เป็นผู้ก่อร่างพื้นฐานของรัฐแห่งนี้ ชั้นสูงพึงควรให้บริการแก่รัฐ เพราะจะหาความถูกต้อง ชอบธรรมอื่นใดให้แก่การที่พวกเขามีความมั่งคั่งได้ไม่มี "รวมคนรวยทั้งหมดเข้ามาไว้ด้วยกัน ได้นั้น ต้องใช้กำลังหรือเล่ห์กลอุบายเท่านั้น" ท่านเชื่อว่าเหล่าชนชั้นสูงต้องรับผิดชอบต่อบาป ที่ผู้อยู่ใต้บังคับได้กระทำลงไป ภาพของรัฐคริสตชนชาวนานี้เป็นรัฐในอุดมคติ(ยูโทเปีย)อย่าง แน่นนอน

อีวาน เปเรสเวตอฟ (Ivan Peresvetov) มองเรื่องนี้อย่างเป็นทางการมากกว่า อีวานเป็น นักเขียนฆราวาส เขามีบุคลิกที่ไม่ชัดเจน เขาเล่าเรื่องราวชีวิตของตนเองไว้ในผลงาน เป็นราย ละเอียดอย่างมากมาย แต่เพียงชื่อของเขาก็สร้างปัญหาให้แล้วว่าอาจเป็นนามแฝงก็ได้ ดู

เหมือนว่าเขาได้อยู่ในแถบยุโรปภาคกลางในช่วงเวลาหนึ่งอาจเป็นในยังการี โปแลนด์ วัลลาเซีย และโบฮีเมีย หรือในประเทศหนึ่งประเทศใดของทวีปนี้ เขาเสนอให้ปฏิรูปและชำระทรงสนพระทัยที่คนของเขา แต่เป็นเรื่องยากที่จะตัดสินใจว่าข้อเสนอแนะของเขาเป็นเช่นไรเพราะไม่รู้ว่าเขาได้ให้ข้อเสนอมาก่อนหรือหลังสมัยอันน่าสพึงกลัวนั้น อย่างไรก็ตามก็ตีข้อคิดเห็นทั่วไปของเขาชัดเจน

งานของเปเรสเวตอฟมุ่งต่อต้าน ‘คนแข็งแรง’ โดยที่ไม่ได้ให้รายละเอียดเป็นเรื่องเป็นราว งานนี้มีลักษณะเป็นคำอุทธรณ์ แต่ไม่ได้ระบุว่าเปเรสเวตอฟผิดอะไรจึงต้องทนทุกข์ด้วยน้ำมือของ ‘คนแข็งแรง’ นั้น เปเรสเวตอฟเชื่อว่าความดั่งต้นของ ‘คนแข็งแรง’ จะหยั่งรากฝังลึกลงในรัสเซีย เพราะไม่มีความยุติธรรม (pravda) ในรัสเซีย กล่าวกันว่าชาวรัสเซียคนหนึ่งทูลเจ้าชายปีเตอร์แห่งวัลลาเซียว่า ‘ในรัสเซียศรัทธาของชาวคริสต์ก็ดี...และวัดวาอารามก็งามยิ่งนัก แต่จักหาความยุติธรรมมิได้’ เมื่อเจ้าชายปีเตอร์ทรงยินเช่นนั้น ทรงวิปโยคและตรัสว่า ‘หากขาดความยุติธรรม ณ ที่นั้น ก็นับว่าที่นั้นไม่มีอะไรเลย’ เปเรสเวตอฟมองเห็นว่าความยุติธรรมเป็นคุณค่าทางสังคมและการเมืองอย่างแท้จริง โดยที่มีศาสนาเป็นพื้น ‘พระเจ้าไม่ทรงนำพาคนชั่วเกียจแต่จะทรงช่วยผู้ที่ออกแรงก่อนที่จะเรียกให้พระองค์ช่วย จะทรงช่วยผู้ที่รักความยุติธรรมและให้การตัดสินใจที่ถูกต้องในศาลยุติธรรม’ ‘ความยุติธรรมเป็นสิ่งที่พระทัยแห่งพระเจ้าโปรดปรานและเป็นพระปรีชาสามารถแห่งซาร์’ เขายังอีกว่า ‘พระเจ้าทรงโปรดยุติธรรมเหนืออื่นใด’ ‘ยุติธรรมสว่างไสวกว่าดวงอาทิตย์’ ‘พระเจ้าทรงรักยุติธรรมมิใช่ศรัทธา’ เปเรสเวตอฟถวายพระนามสุลต่านแห่งตุรกีผู้พิชิตคอนสแตนติโนเปิลว่าโมหะหมัดมหาราช เพราะทรงเป็นแบบอย่างของผู้ที่มีอำนาจสูงสุดที่ทรงความยุติธรรม เขาคิดว่าสาเหตุที่ทำให้คอนสแตนติโนเปิลล่มสลายลงเป็นเพราะจักรพรรดิองค์สุดท้ายคือจักรพรรดิคอนสแตนตินทรงอ่อนแอและซำราชบริหารทุจริต

เปเรสเวตอฟเชื่อว่าหลักยุติธรรมต้องอาศัยมาตรการทางวินัย ให้วางบทลงโทษอย่างรุนแรงแก่ขุนนางซำราชการที่กระทำทุจริต เขาตั้งฉายาให้แก่พวกเหล่านี้ว่าเป็นนักเล่นกลและพวกนอกรีต ‘คนประเภทนี้ควรจับเผาและสังหารอย่างทารุณ’ เขายกตัวอย่างปฏิบัติการโหดที่โมหะหมัดใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรมในจักรวรรดิ ‘คราใดที่จักรพรรดิทรงปกครองด้วยเมตตาและด้วยความสุภาพอ่อนโยน จักรวรรดิจะมีสภาพเลวลง (oskudeet) จักรวรรดิและเกียรติภูมิต้องเสื่อมถอย’

“อาณาจักรที่ชาตินิยมเข้มงวดเปรียบประหนึ่งอาชาติชาดบังเหียน”

ลักษณะวินัยเข้มงวดแต่ปราศจากยุติธรรมได้ปรากฏขึ้นใน ‘โรมที่สาม’ ในสมัยอิวานผู้โหดเหี้ยม เปเรสเวตอฟไม่เพียงแพร่ความคิดของเขาให้เป็นที่ยอมรับในความหมายทั่วไปเท่านั้น เขายังได้ให้ข้อเสนอแนะอย่างชัดเจน ให้ต่อต้านคนใหญ่คนโตคนมั่งมี (Velmozhi) ซึ่งได้ดำรงตำแหน่งบริหารเพราะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทางครอบครัว เป็นเช่นเดียวกับอุปราชทั้งหลายผู้มีอิสระที่จะกระทำการเพื่อประโยชน์ที่ดีที่สุดของตน ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของซาร์ เปเรสเวตอฟแนะนำผู้ปกครองให้จัดตั้งระบบข้าราชการพลเรือนอาชีพและจ่ายเงินเดือนจำนวนที่แน่นอนให้แก่เจ้าหน้าที่รัฐบาล ให้คัดเลือกเจ้าหน้าที่โดยไม่พิจารณาภูมิหลังทางครอบครัว อย่างที่สุลต่านกระทำ ให้เอาใจใส่กองทัพอย่างเคร่งครัดเพราะกำลังของรัฐเป็นเครื่องหมายประกันผลสำเร็จของนโยบาย เขาแนะนำให้ทำลายระบบพึ่งพาตัวบุคคลแบบต่างๆ (kholopstvo) ซึ่งเขาเรียกว่าเป็นระบบทาส (rabstvo, poraboshchenie) “ถ้าประชาชนในรัฐต้องถูกกดลงเป็นทาส เขาจะไร้ความกล้าหาญไม่มองอาจต่อกรกับศัตรู เพราะทาสไม่กลัวอับอายและไม่ต่อสู้เพื่อเกียรติศักดิ์...เพราะเขาจะพูดกับตนเองว่า ‘ถึงอย่างไรซาร์ก็ยังเป็นทาส(kholop)จะไม่ถูกเรียกเป็นอย่างอื่นได้อีกแล้ว’”

เปเรสเวตอฟเป็นผู้จัดวางลักษณะรัฐในอุดมคติ เป็นบทสรุปของสิ่งที่ตรงข้ามกันจนแทบจะสมานกันไม่ติด เขาได้พบศรัทธาแท้จริงในมัสโควี ยุติธรรมแท้จริงในตุรกีและ“หากมีผู้ใดที่สามารถรวมศรัทธาคริสต์แท้จริง [ของมัสโควี]เข้ากับยุติธรรมของตุรกีได้ เทพยดาจะอยู่เคียงข้างเรา” อีกนัยหนึ่งคือมัสโควีจะกลายเป็นสวรรค์บนดินนั่นเอง

ปฏิปักษ์ต่อสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ผู้ที่ต้องคำกล่าวหาว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อสมบูรณาญาสิทธิราชย์มัสโควีมักจะเป็นผู้ที่คิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องราวชีวิตของชาวรัสเซียในสมัยนั้นแตกต่างไปจากคนอื่น ส่วนใหญ่จะใส่ใจเรื่องผลประโยชน์ของคริสตจักรว่าควรอยู่เหนือ ‘เหตุผลของรัฐ’ และถือว่าความเคร่งครัดต่อศรัทธาสำคัญเหนือเรื่องการเมือง พวกเขามองเห็นว่าแม้ว่าปรัชญาของโจเซฟ วอโลทสกีจะได้รับชัยชนะ แต่คริสตจักรกลับต้องขึ้นต่ออำนาจรัฐมากขึ้นทุกที มีพระราชกฤษฎีกาอย่างเมโทรโปลิตันแดนดาร์ลปกรครอง ก็ไม่ใช่ว่าจะแก้ไขข้อผิดพลาดต่างๆให้หมดไปได้โดยง่ายและกลับดูท่าว่าจะเสื่อมถอยลง พวกเขาพยายามนำโครงการของนิล ชอร์สกีมาปฏิบัติให้บังเกิดผลแต่เมื่อเริ่มต้นก็ส่อเค้าว่าล้มเหลวแล้ว ถ้าพวกเขาเรียกร้องได้เป็นผลสำเร็จ สมบัติของคริสตจักรจะถูกยึดไป คริสตจักรจะหลุดพ้นจากอำนาจการควบคุมของรัฐ และนั่นหมายถึงการปฏิวัติ อັตตาธิปไตยรัสเซียมักจะเป็น ‘นักปฏิวัติ’ เสียเองอยู่บ่อยครั้ง พระองค์ไม่ทรงลังเลที่จะใช้กำลังทำลายคุณค่า

และประเพณีเก่าแก่ลง เรื่องนี้เป็นจริงอย่างยิ่งโดยเฉพาะอิวานผู้โหดเหี้ยม แต่พระองค์ไม่ทรงสามารถจัดการเรื่องผู้ถือเครื่องด้วยพระองค์เองได้

วัสเซียน พาทริคิเยฟ

ฝ่ายปฏิปักษ์มักเป็นพวกที่คิดวางแผนและลงมือปฏิบัติเพื่อให้ความคิดของพวกเขาสัมฤทธิ์ผลได้ดีกว่าฝ่ายที่ทำการป้องกันสถานะเดิม ไม่ใช่ฝ่ายปฏิปักษ์จะฉลาดกว่าแต่เป็นเพราะอยู่ในสถานะที่ได้เปรียบกว่าที่ได้สนุกกับการเป็นฝ่ายโจมตีระบบที่มีอยู่แล้วนั้น

ฝ่ายปฏิปักษ์ต่อระบบการเมืองมัสโควีมีบุคคลสำคัญร่วมอยู่ด้วย บุคคลแรกที่ควรเอ๋ยถึงคือนักบวชในราชตระกูลผู้มีนามว่าวัสเซียน พาทริคิเยฟ (Vassian Patrikeev) ท่านถือกำเนิดเมื่อราว ค.ศ.1460 เป็นบุตรของนายพล เจ้าหน้าที่รัฐบาลระดับสูงและเป็นพระญาติกับแกรนด์ปรินส์ ตัวท่านเองและบิดาของท่านเกี่ยวข้องกับเรื่องราวความขัดแย้งภายในราชสำนักในช่วงผลัดเปลี่ยนรัชสมัย ท่านต้องให้สัตย์สาบานในวัดซึ่งหมายถึงการบังคับบวชซึ่งได้กลายเป็นวิธีที่นิยมใช้จัดตั้งทรูทางการเมืองในเวลาต่อมา วัสเซียนต้องโทษกักขังอยู่ในบริเวณสำนักสงฆ์บนฝั่งทะเลขาว เป็นที่ซึ่งท่านได้พบกับนิล ซอร์สกีและได้มอบตนเป็นสานุศิษย์ผู้แข็งขันใฝ่รู้ เมื่อนิลถึงมรณภาพ อิวานที่ 3 ทรงสิ้นพระชนม์ วัสเซียนได้กลับมายังราชสำนักแห่งแกรนด์ปรินส์ว่าลีที่ 3 ที่มอสโก และได้มีบทบาทสำคัญ ในตอนนี้เองที่ท่านได้ติดต่อกับแมกซิม เกร็ก(Maksim Grek) ผู้ชื่นชอบหลักปรัชญาของนิลซึ่งทำให้วัสเซียนเกิดความเชื่อมั่นเพิ่มขึ้น ในสมัยนี้นักบวชชั้นสูงมักเป็นพวกของโจชิฟ โวลทสกี เมโทรโพลิเตนดานีลเป็นคนไร้ศีลธรรม ท่านตั้งข้อกล่าวหาว่าวัสเซียนว่าเป็นพวกนอกรีตสร้างความแตกแยกให้แก่ศาสนา หลังจากที่มีการไต่สวนด้วยวิธีต่ำช้าอย่างที่สุดแล้ว วัสเซียนต้องโทษจำคุกจริง ท่านถูกจองจำในสำนักของฝ่ายศัตรูและจบชีวิตลง ณ ที่นั่น มีผลงานและบันทึกเรื่องการไต่สวนหลงเหลืออยู่ซึ่งแสดงให้เห็นทัศนคติของท่านได้อย่างชัดเจน ความคิดเห็นของวัสเซียนไม่ใช่ของใหม่แต่เป็นการแสดงความเข้าใจความคิดของนิล ซอร์สกีโดยตลอด และได้นำมากล่าวใหม่ เช่นที่ว่าสำนักสงฆ์ไม่ควรมีทั้งทาสที่ดินและทรัพย์สิน พวกนอกรีตไม่น่ารับโทษถึงตาย ควรใช้อาวุธทางกฏมึปัญญาและจิตใจทำให้ทัศนคติเหล่านั้นไม่เป็นที่น่าเชื่อถือต่อไปจะดีกว่า

วัสเซียนเจาะจงคัดค้านเรื่องสถานะของคริสตจักรในสมัยของท่าน ด้วยเรื่องที่วัดเอาใจใส่ตกแต่งอาคารภายนอกให้ดูหรูหราเกินดีและเรื่องวัดจัดพิธีบริการแบบवादโก้ จนทำให้วัดเป็นเหมือนโรงมหรสพ (sen'pozorishchnaia) "ร้องเพลงและตระโกนเสียงดัง" เทียบไม่ได้เลยกับการสวดภาวนาด้วยใจให้รู้สึกเคร่งได้อย่างแท้จริง วัสเซียนยืนยันให้นักบวชมุ่งงานเยี่ยงยา

รักษาจิตวิญญาณ เช่นคุณแลวิญญาณและศึกษาพระคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ ดังที่ครูของท่านคือนิลได้
ทำ วัสเขียนให้นักบวชยึดถืองานเขียนของท่านเป็นเบื้องต้น

ปัญหาที่ว่าวัดควรครอบครองทรัพย์สินหรือทาสที่ดินหรือไม่และว่าวัดมีสถานะเป็น
อย่างไรภายในรัฐนี้นั้น วัสเขียนได้แสดงความคิดเห็นที่รุนแรงกว่าของนิล ท่านเน้นว่าการครอง
ทรัพย์สินทั้งหมดเป็นการขโมย สำนักสงฆ์ต้องไม่เข้าสู่วิถีทางของโลก วัสเขียนไม่ได้คิดเรื่องที่ว่า
โลกควรปรับปรุงให้ดีขึ้นได้อย่างไร บทพรรณนาเรื่องพระที่ 'ออกแรงกับงานทางโลก' บอก
ทัศนะที่เป็นไปในแง่ร้ายอย่างมาก พระที่ครองทรัพย์สินเป็นเหมือนผู้ครองทรัพย์สินทั่วไปในโลกคือ
"ปกครองด้วยความตะกละอยากได้เงินและไม่รู้จักพอ" เหล่าพี่น้องตามหมู่บ้านมีความสำคัญ
ต้องแบกภาระหนัก ประสบสิ่งเท็จลวงล่อและการทุจริตเพื่อหาประโยชน์มากขึ้น มีผู้รับทรัพย์สิน
สินที่มีเพียงผ้าและวัวจำนวนน้อยไปอย่างไรเมตตา"เรา" วัสเขียนกล่าวหมายรวมพระที่มีทรัพย์สิน
สมบัติทั้งหลาย"ทำความลำบากปล้นชิงและชายชาวคริสต์พี่น้องของเรา ทรมานทกรรมพวก
เขาด้วยการโบยตีอย่างไรเมตตา ถ้าโถมตัวของเรารู้ใจมุ้งของพวกเขาเหมือนสัตว์ป่า"

วัสเขียนยังได้กล่าวถึงปัญหาทางการเมืองเรื่องกษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ท่าน
แสดงความสงสัยว่าอัครบิดรปโตลเป็นหนทางที่เหมาะสมแล้วจริงหรือ "มีเสมอที่ผู้ปกครองมีจิต
ใจอ่อนแอ ทำให้ประเทศและประชาชนของพระองค์ต้องประสบเคราะห์กรรม" ดังนั้นจะเป็น
การดีกว่าถ้าผู้ปกครองจะปรึกษาปัญหาทุกประการกับบิชอปของพระองค์ ในด้านการเมืองวัส
เขียนต้องการให้แยกกิจการคริสตจักรออกจากอำนาจรัฐ ท่านเชื่อว่าเมื่อวัดเป็นอิสระจากรัฐ
โดยสิ้นแล้ว นักบวชจะไม่ต้องยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมทางโลก นักบวชที่ต่อสู้ดิ้นรนเพื่ออำนาจทาง
โลก "ไม่รักพระเจ้าแต่เป็นผู้ก้าวร้าว" วัสเขียนตระหนักว่าพระเจ้าทรงมอบอำนาจแด่ซาร์ แต่ดู
เหมือนว่าท่านจะเป็นนักเขียนมัสโควีคนสุดท้ายที่เขียนถึงอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยไม่
ได้เอ่ยถึงสภาพ"ทิพย์"หรือ"เปรียบประหนึ่งพระเจ้า"ของอำนาจนี้ วัสเขียนถือเป็นเรื่องสำคัญที่
ชาวคริสต์ทุกคนจะมีพันธะบังคับผูกพันและมีสิทธิที่จะให้คำสอนสาระทางศาสนา สานุศิษย์
ของโจเซฟ ไวลทสก็กลับคิดว่าบิชอปเท่านั้นที่ "เทศนาเรื่องวิถีทางแห่งการได้บาป" ได้

เมื่อวัสเขียนต้องคำกล่าวหาว่ากระทำผิดและถูกจับกุม ท่านยังคงเป็นอิสระระหว่างการ
พิจารณาพิพากษา ท่านสามารถป้องกันตนเองและปกป้องทัศนคติของท่านได้ นักวิชาการ
โซเวียตบางคนกล่าวหาท่านว่าเป็นพวก"ถอยหลัง" เมื่อวัสเขียนหายไปจากวงการเมืองและวง
การศาสนา ได้มีผู้คัดลอกงานของท่านแจกจ่ายกัน ท่านได้เป็นผู้แทนความคิดฝ่ายสำนักสงฆ์
อย่างแท้จริงและสามารถกระทำได้ดีคงเส้นคงวาว่านิล ท่านพบว่า"โลก"มีแต่การประณามหมาม
เหยียดและชิงชังรังเกียจกันเท่านั้นและท่านไม่ใช่ผู้ที่จะปฏิรูปสภาพที่เป็นอยู่ขณะนั้นได้

แมกซิมชาวกรีก-แมกซิม เกรีก

แมกซิม(ค.ศ.1480-1556)เป็นนักบวชจากอาโธส เราอาจจัดให้ท่านอยู่ในกลุ่มปฏิปักษ์ต่อสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีส์โคว์ได้ แมกซิมเป็นชาวกรีกตระกูลทริวาลี ท่านศึกษาในอิตาลีและท่องเที่ยวไปในวงการของนักมนุษยนิยม ท่านเคยได้ยืมบทเทศนาของซาโวนาโรลา ภายหลังจากที่ได้กลับไปกรีซ ท่านได้เป็นพระประจำเนินเขาอาโธส ในค.ศ.1518 ท่านเดินทางมายังมอสโกเพื่อช่วยแปลงานเทววิทยา และแล้วชะตากำหนดไม่ให้ท่านได้ออกไปจากรัสเซียอีกเลย ท่านต้องคดีสองครั้งและพบว่ามีความผิดฐาน“นอกรีต” เพราะได้เปลี่ยนแปลงคำแปลที่เป็นของเดิม ท่านยึดถือจุดยืนที่เป็นเอกเทศเกี่ยวกับปัญหาละเอียดอ่อนบางประการ (เช่นการหย่าร้างของแกรนด์ปรินส์) และสนับสนุนความคิดความเชื่อของฝ่ายนิล ซอร์สกี ท่านได้อุทธรณ์ สั่งพระราชฝ่ายตะวันออกพยายามช่วยให้ท่านได้รับการปลดปล่อย แต่ไม่มีผล ท่านถูกกักบริเวณในวัดจนมรณภาพใน ค.ศ.1556 และไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าพิธีรับศีลเลย ท่านได้เขียนหนังสือหลายเล่ม (ในวัดสลาฟ) ส่วนใหญ่เป็นงานเทววิทยาและไม่ปรากฏร่องรอยว่าท่านเคยศึกษาแนวทางมนุษยนิยมมาก่อน

งานของแมกซิมชิ้นน้อยชิ้นหนึ่งให้ภาพชีวิตที่น่าประทับใจของพวกเถื่อนิกายทางการในมอสโกที่ไม่ใช่ชาวรัสเซีย เป็นบทแสดงความรู้สึกเศร้าหมองที่เกิดจากระบอบซาร์ (Basileia) ท่านเขียนว่า “ข้าเหี้ยมขี้ป่าไปในทางทุกันดารและนำเศร้าหมอง พบสตรีนางหนึ่งนั่งอยู่ริมทาง นางวิบโยคคร่ำครวญ ปล่อยโยนสักเท่าใดไม่สร้างคลาย นางคู่เข้ากับศึรชะ มือปิดใบหน้า สวมเสื้อผ้าสีดำเหมือนหญิงหม้าย รอบกายนางเต็มไปด้วยสัตว์ป่า สิงโต หมู หม่าป่าหมาจิ้งจอก เมื่อได้ถามนางว่าเป็นใคร นางตอบว่า “ท่านผู้เดินทาง ข้าเป็นชนชั้นสูง เป็นธิดาผู้เลิศลอยแห่งองค์พระจักรพรรดิ แห่งพระเจ้าผู้สร้างและพระเป็นเจ้า...ข้าไม่ได้มีเพียงนามเดียว ข้ามีหลายนาม เพราะข้าถูกเรียกขานว่าสิทธิดำนาจ พลังอำนาจ รัฐบาลและการปกครอง เมื่อรวมนามที่เอ่ยนี้เข้าด้วยกัน นามจริงของข้าก็คือบาซิลีเยส ข้าได้นามอันโก้หุรนี้จากพระผู้ทรงมหิตานุภาพ ผู้ที่ได้ครองข้าจะต้องเป็นผู้ที่ค้ำจุนและเป็นที่ยึดมั่นแก่ปวงประชาผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของเขาเหล่านั้นนั่นเอง...” อย่างไรก็ตามตามความเป็นจริง นักปกครองเหล่านี้เป็นเหตุให้เกิด “ความเสื่อมและความยุ่งเหยิงตลอดมา” “หลายคนที่ไม่เข้าใจนามแห่งข้าประพฤติปฏิบัติต่อผู้ที่อยู่ในความบังคับอย่างไม่ควรค่ากับตำแหน่งพระจักรพรรดิ และต้องกลายเป็นทรราชแทนที่จะเป็นจักรพรรดิหยามเกียรติข้าและโจนเข้าสู่การนองเลือดและไร้อำนาจไปในที่สุด จากนั้นพระผู้ทรงมหิตานุภาพจะเสด็จเยือนเพื่อตอบแทนแก่โทษะและโมหจริตของพวกเขา” คำพูดนี้ดูเหมือนคำพยากรณ์บทลงโทษจากพระเจ้า บาซิลีเยสไม่ได้

บอกทางหลักเลียงการลงโทษ "แล้วข้าหญิงหม้ายผู้ยากแค้น นั่งอยู่ริมทางกลางเดือน ข้าผู้ปกป้องกันใจเอาธุระด้วย นั้นแหละท่านผู้เดินทาง คือความโชคร้ายของข้าที่เป็นเหตุให้น้ำตาต้องหลังรินมากมาย"

เมโทรโพลิแตนฟิลิปป์

"นักวารสารการเมือง"เกี่ยวกับศาสนาในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ไม่เห็นหนทางแก้ไขสถานการณ์ที่หมดหวังนี้ได้เช่นเดียวกับแม็กซิม พวกเขาพยากรณ์ว่าการลงโทษอย่างรุนแรงจากพระเจ้ากำลังจะเกิดขึ้น ความขัดแย้งระหว่างเมโทรโพลิแตนฟิลิปป์และชาร์อิวานผู้โหดเหี้ยมได้จบลง เมื่อมีการถอดเมโทรโพลิแตนจากตำแหน่ง ต่อมาฟิลิปป์ต้องจบชีวิตลงภายในวัดที่ท่านต้องโทษกักขังอยู่ ในสมัยต่อมาฟิลิปป์ได้รับการยกย่องให้เป็นนักบุญ และเรื่องราวชีวิตของนักบุญฟิลิปป์ได้เกิดขึ้น ในเรื่องผู้เขียนได้ใส่ความคิดเห็นของตนเกี่ยวกับสมัยอิวานผู้โหดเหี้ยมลงเป็นคำพูดของนักบุญฟิลิปป์ เป็นการแสดงลักษณะความคิดไว้อย่างเด่นชัด

ที่ประชุมสภาสงฆ์คัดเลือกฟิลิปป์เป็นเมโทรโพลิแตนตามเงื่อนไขที่ท่านได้เสนอต่อที่ประชุมที่เลือกท่านและชาร์ทรงยินยอม ท่านจะใช้สิทธิของนักบวชตามประเพณีในการเข้าแทรกแซงเมื่อมีการกล่าวประณามตั้งข้อหาและใช้วิธีประหารชีวิตประหาร ในสมัยอันน่าสพึงกลัวชาร์เสด็จมายังมหาวิหารที่ซึ่งฟิลิปป์กำลังประกอบพิธีมิสซา(ฉลองการเสวยพระกระยาหารมื้อสุดท้ายของพระเยซู) พระองค์ตรัสขอให้ฟิลิปป์อวยพรให้พระองค์ ฟิลิปป์ปฏิเสธและพยายามกล่าวตักเตือนชาร์ให้ทรงมีเมตตาธรรม อิวานไม่โปรดฟังคำแนะนำจากผู้ใด ตรัสว่า"เจียบเสียบเถิด คุณพ่อที่เคารพ ข้าฯ บอกให้ท่านเจียบ แล้วอวยพรแก่ข้าฯ" ฟิลิปป์ทูลตอบว่า"การที่เรายังคงเจียบเปิดทางให้พระองค์ดำเนินไปสู่บาปและจะนำความตายมาได้" ลักษณะทั่วไปคืออาการนั่งเจียบเมื่อต้องเผชิญเหตุการณ์ที่นำรัฐไปสู่ขอบเหวแห่งหายนะหมิ่นเหม่ต่อความเสียหายทางศีลธรรมและการเมือง อาจเป็นบาปทางการเมืองอย่างที่สุดคือที่ชาวรัสเซียได้กระทำไปแล้วในสมัยชาร์อิวาน ประชาชนไม่ทันได้ตระหนักถึงเรื่องนี้จนกระทั่งถึงสมัยของคนรุ่นต่อมา นักเขียนเรื่องราวชีวิตของฟิลิปป์ได้แสดงให้เห็นว่ามีผู้ตระหนักถึงสิ่งนี้แล้วจากการที่ได้นำคำพูดต่างๆ ใส่ปากของนักบุญฟิลิปป์นั่นเอง

เฟดอร์ คาร์ปอฟ

ในกลุ่มผู้ที่ปฏิบัติกษัตริย์ก่อนโยบายภายในของมัสโควี่ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 มีผู้หนึ่งที่ตั้งคำถามเกี่ยวกับธรรมชาติของรัฐโดยมุ่งที่ข้อความที่ใช้กำหนดหลักการ ผู้นั้นคือทูตเฟดอร์ คาร์ปอฟ (diplomat Fedor Karpov) งานของเขาหลงเหลืออยู่น้อย ความคิดของคาร์ปอฟมีอยู่ในสารที่เขียนโต้ตอบเมโทรโพลิแตนดานีล เขาเขียนขึ้นระหว่าง ค.ศ.1536 และค.ศ.1539

นำเสียดายที่งานชิ้นนี้ไม่คงอยู่จนถึงบัดนี้ คาร์ปอฟมีทัศนคติเหมือนกับบรรดาผู้ที่เขาสนิทสนม
คุ้นเคยด้วย ซึ่งมีแมกซิม เกร็ทกและเจ้าชายกูร์บสกี (Prince Kurbskii)รวมอยู่ด้วย เขาได้คัด
ลอกคำของอริสโตเติลและโอวิดไว้ในสารฉบับนี้ ทำให้สรุปได้ว่าคาร์ปอฟได้รับอิทธิพลจากงาน
เขียนของตะวันตกอย่างแน่นอนแต่ไม่รู้จากที่ใด ซึ่งไม่สำคัญ ณ ที่นี้ คาร์ปอฟพยายามขีดเส้น
แบ่งเขตความต้องการของศีลธรรมทางศาสนากับศีลธรรมทางโลกไว้ชัดเจน เขาต้องการสาธิต
หลักการสร้างชีวิตทางการเมืองของพลเมือง คาร์ปอฟมีชีวิตอยู่ไม่นานพอได้เห็นชาร์ลิวานทรง
ปกครองรัสเซียตามอำเภอพระทัยอย่างเต็มที่ ในช่วง ค.ศ.1536-1539 คาร์ปอฟไม่อยู่แล้ว
สารที่เขาเขียนขึ้นกลายเป็นคำประณามนโยบายภายในของอิวานล่วงหน้า

ในสารที่คาร์ปอฟใช้ตอบความนั้นบ่งบอกว่าเมโทรโพลิแตนดानीลยกย่อความอด
ทน(terpenie)ว่าเป็นคุณค่าที่ช่วยให้ผู้ใดบังคับทนรับภาระได้แม้แต่ทนต่อการจ้องแหวะประหัต
ประหาร สิ่งนี้มีอยู่ในชีวิตพลเมืองทั่วไป คาร์ปอฟกล่าวเน้นในทางตรงข้ามว่าขณะที่ความอด
ทนโดยเฉพาะความตั้งใจมั่นที่จะทนความทุกข์ยากให้ได้นาน(dolgoterpenie)เป็นคุณค่าของ
นักบวช แต่มันไม่สามารถสร้างพื้นฐานให้แก่ชีวิตของพลเมืองทั่วไปได้ ถ้าผู้ใดทนรับทุกสิ่งที่
เกิดกับเขาได้ด้วยความอดทนแล้ว "ผู้ที่แข็งแรงจะสามารถกดขี่บังคับผู้ที่อ่อนแอได้" โดยไม่ต้อง
เผชิญกับการต่อต้านเลย ในกรณีเช่นนี้ "เจ้าชายและกฎหมายจึงไม่ใช่สิ่งจำเป็น" ทั้งผู้พิพากษา
ก็ไม่ใช่ที่ต้องการเช่นกัน เพราะ"ความอดทนจะทำให้ทุกคนพอใจได้"เช่นมันทำให้เสียงคัด
ค้านที่จะมีขึ้นต้องเงียบลงและมันจะขจัดความตั้งใจที่จะป้องกันตนเองให้หมดไป ดังนั้นแล้วคน
จะไม่ได้อาศัยอยู่ในรัฐแต่จะอยู่ "โดยปราศจากระเบียบใดใดทั้งสิ้น" สังคมที่มีระเบียบต้องมี
ความยุติธรรมและความถูกต้องชอบธรรม(pravda) และถ้าที่แห่งใดมีสิ่งเหล่านี้เป็นสำคัญ
ความอดทนจะสูญเสียดูคุณค่าไป มีแต่คนสิ้นไร้ไม้ตอกเท่านั้นที่จะต้องอดทนเพราะเขาไม่มีอะไร
จะเสีย แต่ก็ต้องใช้กำลังจึงจะบังคับให้พวกเขาอยู่ภายใต้อำนาจได้ ความอดทนโดย "ปราศจาก
ความยุติธรรมและกฎหมายย่อมทำลายสิ่งที่ตั้งงามทั้งหมดของสังคม" เพราะความอดทน "ส่ง
เสริมหนทางชั่วร้ายและก่อให้เกิดผู้คนจำพวกที่ด้วยเหตุที่ยากจนจึงไม่เชื่อฟังผู้ปกครองของ
ตน" พวกเขาไม่เกรงกลัวการลงโทษเพราะไม่มีอะไรต้องเสีย คาร์ปอฟไม่อาจคาดได้เลยว่าจะมี
การใช้วิธีทรมาณอย่างเหี้ยมโหดที่สุด และใช้อย่างแพร่หลายในสมัยของอิวานผู้โหดเหี้ยม เป็น
วิธีทรมาณที่สามารถทำให้พวกเขาที่ "ไม่มีอะไรจะเสีย" หวาดกลัวได้

คาร์ปอฟกล่าวว่ารัฐควร"ปกครองตามหลักยุติธรรมและข้อกำหนด" ผู้ปกครองต้อง
"ป้องกันผู้บริสุทธิ์" ปลดปล่อยผู้ถูกกระทำร้าย ลงโทษผู้ที่ย้ายผู้คนที่เป็เหตุให้เกิดความเดือด
ร้อนรำคาญและขับพวกที่ดัดสันดานไม่ได้ออกไปเสียจากสังคมอันดีงาม" รัฐควรมีลักษณะของ

การผสมกลมกลืน ซึ่งเป็นงานของเจ้าชาย คาร์ปอฟเปรียบเจ้าชายเป็นนักดนตรีที่จะประสานเสียงต่างๆให้เข้ากันเป็นทำนอง

คาร์ปอฟคิดว่าผู้ที่อยู่ใต้ความปกครองไม่ต้องอยู่ในสภาพทาสที่ต้องอดทน เขาวางเค้าโครงวิถีที่มนุษย์ชาติจะพัฒนาตนจากสภาพที่เป็นธรรมชาติสู่กฎเกณฑ์ที่เข้มงวดของโมเสส จนถึงยุคแห่งความดีงาม คาร์ปอฟแตกต่างจากเปเรสเวตอฟที่เชื่อว่าถ้ารัฐดำเนินตามตัวบทกฎหมายตามตัวอักษรแล้วรัฐจะเสื่อมลงกลายเป็นการถืออำนาจของทรราช ยุติธรรมต้องมีอารมณ์เมตตาประจำอยู่ 'เมตตาไม่มียุติธรรมนำทางและยุติธรรมมีเมตตาเป็นอารมณ์ รัฐจึงจะสถิตย์สถาพรสืบไป'

ความคิดเช่นนี้ออกจะโบราณ แต่คงความสำคัญเกินกว่าจะลบล้างได้ ด้วยเหตุผลง่ายๆว่า เป็นความคิดที่มุ่งต่อต้านการนำอุดมการณ์ทางศาสนามาใช้กับรัฐ โดยถือเป็นอุดมการณ์เดียวกัน คาร์ปอฟกล่าวว่าหากรัฐอาศัยความอดทนเป็นพื้นฐาน ความอดทนซึ่งเป็นคุณค่าของนักบวชไม่อาจ 'คงอยู่ได้นาน' เขาพยากรณ์ว่าเหตุร้ายจะต้องเกิดขึ้นแน่นอนภายในเวลาไม่เกินกว่าร้อยปี ความอดทนยังคงมีอยู่จนถึงบัดนี้และเป็นคุณค่าที่ประชาชนชาวรัสเซียเชิดชูอยู่เสมอ ผู้ปกครองรัสเซียเกือบทุกคน ใช้คุณค่าของรัสเซียประการนี้ช่วยให้ผ่านพ้นภาวะยากลำบากมาได้เสมอ คาร์ปอฟตระหนักดีว่ารัฐที่ตั้งอยู่บนฐานของความอดทนของผู้ที่อยู่ใต้บังคับเป็นเสมือนสำนักสงฆ์ เท่ากับนำเอาเรื่องความศักดิ์สิทธิ์กับการจางจ้วงล่วงละเมิดมารวมเป็นเรื่องเดียวกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่แล้วในสมัยนั้น คือแนวคิดเรื่อง 'รัสเซียอันศักดิ์สิทธิ์' นั่นเอง

เจ้าชายอันเดร กูร์ปสกี

คำว่า 'รัสเซียอันศักดิ์สิทธิ์' หรือ 'แผ่นดินรัสเซียอันศักดิ์สิทธิ์' หรือ 'จักรวรรดิรัสเซียอันศักดิ์สิทธิ์' (Sviatarusskaia zemlia หรือ tsarstvo) คำนี้ใช้ครั้งแรกในพระประวัติของอิวานผู้โหดเหี้ยม ผู้ประพันธ์คือเจ้าชายอันเดร กูร์ปสกี(Prince Andrei Kurbskii) (ค.ศ. 1528-1583) ปฏิปักษ์ของซาร์ เดิมกูร์ปสกีทรงเป็นนายพลและเป็นพระสหายของอิวาน เจ้าชายเสด็จหนีไปลิทัวเนียใน ค.ศ.1564 ทรงส่งสารมาถวายซาร์และถวายอีกสองฉบับ ในค.ศ. 1577 ซาร์ทรงตอบ 'คนทรยศ' กูร์ปสกีจึงทรงเป็นผู้สามารถกระตุ้นให้ซาร์ทรงแสดงอุดมการณ์ทางการเมืองของพระองค์ได้ กูร์ปสกีทรงนิพนธ์'ชีวประวัติ'ด้วยซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ แม้ว่าจะมีลักษณะเป็นการถกเถียงโต้แย้งกันก็ตาม

มีผู้อ้างอิงสารของกูร์ปสกีและนำไปจัดพิมพ์บ่อยครั้ง มีผู้ให้ข้อคิดเห็นว่าสารของเจ้าชายไม่จัดว่าเป็นงานชิ้นที่สำคัญที่สุดในบรรดางานเขียนเพื่อต่อต้านคัดค้านระบอบการเมืองของอิวาน อันที่จริงสารเหล่านี้โดยเฉพาะฉบับแรกมีคุณลักษณะเด่นทางด้านแสดงสำนวนโว

หาร แต่เจ้าชายตั้งพระทัยมุ่งที่ประเด็นปัญหาพื้นฐาน ทรงติเตียนชาร์ด้วยอารมณ์ที่รุนแรงว่า ทรงไร้ศีลธรรม กูร์ปสกีไม่ทรงชินกับความคิดที่ว่าวัดกับรัฐเสมอเหมือนกัน แต่ชาร์อิวานก็ไม่ทรงทำหน้าที่กษัตริย์คริสต์ที่ดี กูร์ปสกีทรงรู้จักชาร์เป็นส่วนพระองค์ พระองค์เข้าพระทัยลักษณะนิสัยของอิวานทางด้านจิตวิทยา ซึ่งเป็นเรื่องที่นักประวัติศาสตร์ยอมรับมานานแล้วว่า ถูกต้อง ข้อความที่ชาร์ทรงเขียนตอบกูร์ปสกีน่าสนใจกว่ามาก

อิวานผู้โหดเหี้ยม

นับว่าเป็นอีกครั้งหนึ่งที่ผู้ปกครองได้แสดงความเห็นเรื่องหน้าที่และสิทธิของพระองค์ เช่นที่วลาดีมีร์ โมโนมัค ทรงเคยทำมาก่อน ในเบื้องต้นวลาดีมีร์ทรงกล่าวถึง “หน้าที่” ของเจ้าชาย แต่อิวานทรงเริ่มด้วยด้อยค่าพรณนามมากมายเรื่อง “สิทธิ” ของผู้ปกครอง อิวานทรงมีวิธีเขียนที่แปลก คือทรงยกข้อความมาอ้างมากมายยืดยาวเต็มไปหมด ถ้อยคำมากแต่ไม่เป็นระเบียบ ทรงใช้สำนวนน้ำท่วมทุ่ง แต่ทรงเขียนอยู่เรื่องเดียวได้จนจบ และด้วยวิธีการเขียนแบบนี้จึงมีผู้ยกย่องสวดติพระองค์ว่าทรงเป็น “นักประพันธ์ที่ยอดเยี่ยมที่สุดพระองค์หนึ่งแห่งมัสโควี ในคริสต์ศตวรรษที่ 16” ผู้ถวายคำสรรเสริญแด่พระองค์คือคลูเชฟสกี (Kliuchevskii) เขาอธิบายว่าอิวานทรงพระปรีชาสามารถทางอักษรศาสตร์ “เพราะทรงเป็นชาวมัสโควีผู้ทรงสร้าง ความบันเทิงใจอย่างที่สุดของสมัย” ดูจากสาระที่ปรากฏในงานพระนิพนธ์ คำอธิบายนี้ช่วยได้ไม่มากนัก

อิวานทรงมีความคิดหลักที่ชัดเจน แม้ว่าแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับรัฐจะเป็นอย่างที่ปรากฏในพระราชประวัติของพระองค์ อิวานทรงถือพระองค์ว่าทรงเป็นกษัตริย์ “ตามคุณค่าแห่งพระบัญญัติของพระเจ้า ไม่ใช่จากความไร้เกียรติของมนุษย์” พระองค์ไม่ทรงลืมนำเรื่องสิทธิตามสายโลหิตที่สืบย้อนไปถึงราชวงศ์รูริค และไปจนถึงพระเจ้าจักรพรรดิออสตาส พระองค์ทรงแสดงท่าทีต่อผู้ที่อยู่ภายใต้อำนาจบังคับตามที่ทรงเคยมีพระราชคำรัสว่า “ข้าฯ มีสิทธิให้รางวัลหรือลงโทษทาสของข้าฯได้” กูร์ปสกีเคยทูลถามพระองค์ว่า บทลงโทษของพระองค์มีความยุติธรรมเสมอหรือไม่ อิวานได้ตรัสแสดงว่าไม่ใช่พระทัยเรื่องยุติธรรมเมื่อจะพระราชทานหรือลงอาญาทาสของพระองค์ อิวานทรงเชื่อว่าความทุกข์ยากเป็นชะตาของมนุษย์ พระเจ้าทรงบันดาลให้เป็นเช่นนั้น “เป็นพระประสงค์ของพระเจ้าที่มนุษย์จะเป็นอยู่ดีและทุกข์ยากในอีกทางหนึ่ง” สำหรับพระองค์การทนทุกข์กลับจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก ชาร์ทรงเขียนถึงกูร์ปสกีว่า “ถ้าเจ้าเป็นคนดีและยุติธรรม ทำไมเจ้าจึงไม่เต็มใจทนทุกข์ที่ข้าฯ ผู้เป็นกษัตริย์หัวรั้นของเจ้าก่อนขึ้นด้วยเล่า เจ้าอาจได้รับมาลาเกียรติยศแห่งชีวิตจากนี้ได้ [บางทีอาจหมายถึงมาลาเกียรติยศแห่งนักบุญมาร์ติร์ก็ก็เป็นได้]” ชาร์อิวานตรัสย้ำเรื่องที่รัฐของพระองค์มี

ความเชื่อมโยงอย่างเหนียวแน่นที่สุดกับอาณาจักรแห่งสวรรค์ พระองค์ทรงมีความคิดเรื่อง
รัสเซียอันศักดิ์สิทธิ์แบบเดียวกันกับกูร์ปสกี แต่ที่ต่างไปจากกูร์ปสกี คืออิวานตรัสถึงความ
ศักดิ์สิทธิ์ของซาร์ทุกพระองค์ พระองค์ทรงตัดสินใจว่ากูร์ปสกีมีข้อบกพร่องเป็นแบบเดียวกัน
หมด ตามแนวคิดแบบ "พิวตัล" ของสมัยนี้ การที่กูร์ปสกีได้เดินทางออกไปจากแผ่นดินรัสเซีย
หมายถึงการยอมเปลี่ยนไปรับใช้กษัตริย์องค์อื่น อิวานเองทรงมีซาร์รับใช้ผู้มาจากรัฐอื่นมาปฏิบัติ
ราชการในพระองค์เช่นกันอย่างอิวาน เปเรสเวตอฟเป็นต้น ซึ่งไม่มีคำเอ่ยถึงว่าเขาไม่ใช่ชาว
รัสเซีย อิวานทรงตำราว่าการที่กูร์ปสกีหนีไปนั้นไม่ใช่เป็นเพียง "การทรยศ" เท่านั้น แต่ยังเป็น
"การนอกรีต" ด้วย พระองค์ทรงเชื่อว่าจากเหตุที่กูร์ปสกีทรยศ กูร์ปสกีได้ทำลาย "วิญญาณ
แห่งบรรพชน" ผู้เป็นเจ้าของและมีผู้ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นนักบุญอยู่ด้วย จากการที่อิวานทรง
ประเมินค่าแห่งอำนาจและพระเกียรติยศแห่งพระองค์ด้วยเหตุผลดังกล่าว พระองค์จึงทรงถือ
บังเหียนบังคับให้วังโลดแล่นเต็มเหยียดตามอำเภอพระทัย การปฏิรูปทางการเมืองในสมัยของ
พระองค์อาจมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ว่าเป็นการจัดการปกครองแบบรวบรวมอำนาจ
เข้าสู่ส่วนกลาง และกีดกันอำนาจของเจ้าชายผู้สืบสิทธิและทายาทผู้สืบเชื้อสายมาโดยตลอด
เจ้าชายเหล่านั้นทรงได้รับใช้รัฐในฐานะบอยาร์ อย่างไรก็ตามการปฏิรูปการปกครองของพระองค์มี
พื้นฐานอันวิกลและพระองค์โปรดความโหดร้ายทารุณ ตอนนี้องค์ที่ต้องเห็นด้วยกับนักวิชาการ
รุ่นแรก ๆ ที่กล่าวว่าอิวาน "ทรงสละพระองค์ ราชวงศ์ของพระองค์ [ทรงประหารรัชทายาทผู้สืบ
บัลลังก์] และประโยชน์ของรัฐเพื่อความเกลียดชังและเพื่อให้ทรงกระทำตามอำเภอพระทัย"

คริสต์จักรใน "รัสเซียอันศักดิ์สิทธิ์"

ฐานะของคริสต์จักรใน "โรมที่สาม" ใน "รัสเซียอันศักดิ์สิทธิ์" ไม่สูงส่งตามนามแห่งรัฐดังที่
ปรากฏอยู่ การที่วัดให้การบริการด้วยความหรรษาโอ้อ่าไม่ได้แสดงสถานะแท้จริงของคริสต์
จักรในรัสเซียขณะนั้น ใน ค.ศ.1547 ค.ศ.1549 และ ค.ศ.1551 สภาสงฆ์ได้ออกระเบียบ
ปฏิบัติทางศาสนาและสถาปนา นักบวชผู้ถือเคร่งเป็นนักบุญหลายองค์ (แต่ไม่มีนามของนิล
ซอร์สกีผู้นำเคารพสักการะรวมอยู่ด้วย) เมโทรโปลิตันมาการี (Metropolitan Makarii-ค.ศ.
1542-1563) ผู้เคยเป็นอาร์ชบิชอปแห่งนอฟโกรอดได้สานต่องานที่เกี่ยวกับโรมที่สามโดย
ให้ค่าที่ความยิ่งใหญ่และความสำคัญด้านประวัติศาสตร์สากล ท่านเริ่มต้นด้วยการรวบรวมงาน
ประวัติศาสตร์ได้แก่ Tsarstvennaia Kniga ประวัติศาสตร์โลกมีจำนวนหลายเล่มและเต็มไปด้วย
ด้วยรูปภาพฉบับพันรูป Stepennaia Kniga ประวัติศาสตร์รัสเซียว่าด้วยเรื่องราวราชวงศ์ต่างๆ
เป็นเรื่องของการสืบราชวงศ์กษัตริย์และสุดท้ายเป็นงานเขียนชิ้นสำคัญที่สุดคือ The Reading
Menaea เป็นเรื่องราวชีวิตนักบุญและงานเขียนของรัสเซียเรื่องต่างๆ(เรียงตามปฏิทินและตั้งใจ

เขียนหรือให้อ่านออกเสียงให้ครอบครัวฟังหรือให้อ่านในวัด) ในการคัดเลือกเพื่อนำมารวบรวมไว้นี้ได้ใช้มาตรฐานทางศาสนา ผลก็คือวรรณกรรมเก่าเรื่องพราสาทเช่นงานแปลเรื่องรักเรื่องใคร่โลดโผนต่างๆ และงานแปลคัมภีร์ประเภทไม่มีหลักฐานต้องถูกตัดทิ้งไป

การจัดการครั้งนี้สอดคล้องกับอุดมการณ์ทางวัฒนธรรมของโจเซฟ โวลทสกี และเป็น การสะสมงานเก่าแก่อันทรงคุณค่าโดยที่ผู้ที่รวบรวมไม่ได้คิดถึงการสร้างค่าทางวัฒนธรรมขึ้นใหม่ ในการเขียนเรื่องราวชีวิตนักบุญอย่างเก่าอีกครั้งหนึ่งนี้ มีการแต่งขึ้นใหม่บ้างแต่ส่วนใหญ่ เป็นเรื่องของนักบุญที่มีชื่อเป็นที่รู้จักดีอยู่แล้ว อย่างไรก็ตามงานชิ้นใหม่นี้ส่วนใหญ่มีข้อผิดพลาด ให้เห็นได้ชัดเจน สะท้อนให้เห็นว่าคริสตจักรในขณะนั้นมีสถานะเป็นเช่นไร ขณะที่ภายนอกดู สุกใส แต่ภายในนั้นไม่สามารถช่วยเหลือตนเองให้รอดพ้นจากอำนาจที่ไม่มีขีดจำกัดได้ ในที่สุดคริสตจักรต้องมีอาการอัมพาต ไม่อาจสร้างสรรค์สิ่งใดได้เลย

คริสตจักรใน "รัสเซียอันศักดิ์สิทธิ์" มีฐานะไม่มั่นคงและไม่มองอาจผ่าเผย เมโทรโพลิ แตนฟิลิปป์มีความจริงจั่งต่อหน้าที่ แต่กลับต้องพ้นไปจากตำแหน่งและต้องโทษประหารไปในที่สุด อีกผู้หนึ่งคือเมโทรโพลิแดนชาวเยอรมัน ผู้ซึ่งได้รับการยกย่องเป็นนักบุญในเวลาต่อมา ท่านถูกกีดกันไม่ให้รับตำแหน่งเมโทรโพลิแดนต่อไป และจบชีวิตลงภายในห้องขังในวัด สมัย นั้นเชื่อกันว่าท่านโดนวางยา แม้แต่ข้ารับใช้ผู้สัตย์ซื่อต่อแกรนด์ปรินส์อย่างเมโทรโพลิแดนดา นิลก็ต้องจำใจออกจากตำแหน่ง เป็นอันว่าเมโทรโพลิแดนจำนวนเก้ารูปที่รับหน้าที่ในช่วงคริสต์ ศตวรรษที่ 16 เจ็ดรูปต้องม้วนหลุดพ้นไปจากตำแหน่งตามโองการของผู้ทรงสิทธิอำนาจแห่ง บ้านเมือง การยกย่องเซดซูเมโทรโพลิแดนฟิลิปป์และนักบวชชาวเยอรมันเป็นนักบุญ แสดงว่า ในวงคริสตจักรเองได้ประเมินฐานะของวัดไม่ดีเท่าใดนักอย่างไรก็ดี คริสตจักรยังต้องขึ้นตรงต่อ รัฐและต่อองค์พระผู้ทรงสิทธิอำนาจสูงสุดทางการปกครองขณะนั้น 'ผู้ตรัสยืนยันคำจริงที่ว่า "ข้าฯ คือรัฐ"

นักบุญ

นักวิชาการสมัยใหม่ผู้หนึ่งชื่อเฟโดตอฟ (G.P. Fedotov) กล่าวไว้อย่างถูกต้องถึงเรื่อง "วิกฤตการณ์นักบุญของรัสเซีย" ซึ่งมีคำว่า "ศักดิ์สิทธิ์" ติดอยู่ในทุกที่ สิ่งบ่งบอกว่าเป็นวิกฤต การณ์ไม่ได้อยู่ที่ว่าจำนวนผู้ได้รับการยกย่องให้เป็นนักบุญมีน้อยเท่านั้น แต่เป็นเพราะนักบุญ เหล่านี้ส่วนใหญ่ "ไม่ได้ยินชื่อ" หรือ "ไม่มีเขียนบรรยายไว้" ไม่ว่าจะเป็นการเขียนถึงหรือเล่าสู่กัน ฟัง ไม่มีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับท่านเหล่านี้เลย

สิ่งที่เป็นลักษณะประจำสมัยคือ แบบฉบับของนักบุญที่แพร่หลายอยู่ในสมัยนั้นเรียกว่า ยูโรดิฟยี (yurodivyi) "ไอ้บ้าผู้นำเคารพ" (holy fool) ที่จริงแล้วคำนี้ไม่ควรแปล ในทุกยุคทุก

สมัยจะมีคนประเภทที่มีพรสวรรค์ในทางชักจูงใจสูงตามความจำเป็นและตามสมควรและเป็น เรื่องที่พอเข้าใจได้ เรื่องราวของ "ไอ้บ้าผู้นำเคารพ" มีเป็นตอนๆ เริ่มตั้งแต่คริสตศตวรรษที่ 15 ซึ่งยังไม่อาจจัดว่าเป็นตัวแทนสำคัญที่สุดของสมัยนั้นจนกระทั่งถึงคริสตศตวรรษที่ 16

"ไอ้บ้าผู้นำเคารพ" เป็นแบบอย่างประการหนึ่งซึ่งไม่ใช่แบบเฉพาะรัสเซีย นักบุญที่เด่น ในลักษณะเช่นนี้เป็นที่รู้จักดีอยู่แล้วในจักรวรรดิไบแซนทีน พวกไบแซนทีนเรียกนักบุญเหล่านี้ ว่าซาโลอิ (Saloi) แปลหลายๆ ได้ว่า "สัตว์ประหลาด" (monsters) ซาโลอิของกรีกที่สำคัญ และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักดีในรัสเซียคืออันเดรียสและซีมีน (Andreas and Symeon) มีตำนาน มากมายที่เล่าเรื่องของท่านทั้งสองนี้และมีผู้แปลมาตั้งแต่ต้นสมัย เป็นเรื่องของผู้ที่มีลักษณะ ธรรมชาติธรรมโมและถือปฏิบัติเคร่งครัด ทางตะวันตกมีเรื่องประเภทนี้ แม้แต่ในหมู่ชาวโปรเตสแตนต์ แต่ที่แพร่หลายอย่างกว้างขวางมากที่สุดในดินแดนรัสเซียเว้นแต่เกรตรัสเซีย มียูโรดิฟียี่กว่าสามสิบรูปที่มีผู้ยกย่องให้เป็นนักบุญ ทางรัฐไม่มีใครเต็มใจยอมรับว่ามีผู้คนเลื่อมใสยูโรดิฟียี่ มีผู้พากันยอมรับนับถือยูโรดิฟียี่และคริสตจักรไม่ได้ยื่นมือเข้ามาจัดการแต่อย่างใด เรื่องราวชีวิตของยูโรดิฟียี่ได้จากการเล่าจากปากต่อปากโดยไม่มีการจดบันทึกไว้จนกระทั่งถึงปัจจุบัน มีหลักฐานว่าบ่อยครั้งที่ยูโรดิฟียี่ได้รับการยอมรับนับถืออย่างสูงยิ่งกว่านักบุญองค์อื่นๆ อย่างเช่นวัดที่มีชื่อเสียงในมัสโควี วาสิลี บลาเซนยี(Vasilii Blazhennyi-วัดนักบุญเบเชิล) รู้จักกันทั่วไปเพราะชื่อของนักบุญผู้เป็น "ไอ้บ้าผู้นำเคารพ" วัดนี้ที่จริงแล้วสร้างขึ้นเพื่ออุทิศให้กับการขึ้นสู่อำนาจของพระเจ้าแม่มารีก่อนที่วาสิลีจะถือกำเนิดขึ้น ร่างของวาสิลียังสถิตย์ในวัดนี้

"ไอ้บ้าผู้นำเคารพ" โดยแท้จริงแล้วไม่ได้โง่บ้าแต่ดูเป็นคนวิกลจริตแบบที่ทางตะวันออก นิยมบูชา ยูโรดิฟียี่เป็นเพียงผู้สร้างท่าโง่บ้า เล่นบทโง่ด้วยเหตุผลต่างๆ นานาซึ่งเป็นที่นิยม ประพฤติกันในหมู่ผู้ถือเคร่งครัดในหลักธรรมของสมัยนั้น แรกทีเดียวนั้นพวกท่านหลีกเลี่ยงการแสดง ความชื่นชมยกย่องทั่วไป ผู้ที่ถือเคร่งครัดและผู้ที่เป็นเคร่งจะชอบประพฤติดังนั้น พวกท่าน "ไม่หวังชื่อเสียงส่วนตน" "พวกท่านหนีจากสรรเสริญ" เหล่านี้เป็นสาระที่ปรากฏใน เรื่องราวชีวิตของยูโรดิฟียี่ นอกจากนั้นในสมัยนั้น การพูดอย่างเปิดอกเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ตัวอย่างกรณีของผู้ประสบชะตากรรมต้องทนทุกข์ คือ รัสเซีย พาทริคิเยฟ แมกซิม เกร็ก และเมโทรโพลิแดนฟิลิปป์ก็เป็นสิ่งบ่งบอกได้ดี ดังนั้นพวกท่านเหล่านี้จึงแสดงทัศนะโดยใช้ ความเจ็บแสบและกระทำสัญญาณโดยตั้งใจบอกให้รู้ว่าโลกเหลวไหลไร้นั่นสาร เมื่อรัฐมีอำนาจ เพิ่มขึ้น โลกมีความมั่งคั่งและเห็นแก่ตัวมากขึ้นและมั่นคงอยู่ได้ ยูโรดิฟียี่จึงแพร่หลาย มีนักบุญยูโรดิฟียี่สิบห้ารูปในคริสตศตวรรษที่ 15 (ท่านได้รับยกย่องให้เป็นนักบุญในคริสตศตวรรษที่ 16) มียูโรดิฟียี่สิบสี่รูปในคริสตศตวรรษที่ 16 และมีเจ็ดรูปในคริสตศตวรรษที่ 17

ยูโรดิฟียจะต่อสู้กับโลกที่เจริญด้วยกำลังอำนาจจนเกินดี พวกท่านแสดงให้เห็นว่า ความบ้าในศรัทธาของชาวคริสต์เป็นเรื่องขัดกันกับ “ความฉลาดเฉลียวทางโลก” ความฉลาดเฉลียวในทางโลกของชาวคริสต์กำลังอยู่ในอันตราย สิ่งที่คุกคามโลกของชาวคริสต์ไม่ใช่กองทัพต่างชาติต่างศาสนา เช่น พวกนอกศาสนาหรือชนชาวตาด แต่เป็นความอ่อนแอภายในโลกของชาวคริสต์เอง การที่มียูโรดิฟียปรากฏขึ้นในมอสโกไม่ใช่อุบัติเหตุ ยังมียูโรดิฟียตามเมืองต่าง ๆ ที่เจริญรุ่งเรืองใหญ่โตและมั่งคั่งในทางพาณิชย์ทางตอนเหนือของรัสเซีย เช่น นอฟโกรอด สกอฟ และเมืองอื่น ๆ อีกด้วย

ยูโรดิฟียสวมหน้ากากคนโง่บ้าเพื่อหลีกหนีจากเกียรติยศภายในโลกนี้ ถ้าหน้ากากทำให้ผู้สวมมันอยู่ในโลกอย่างไร้ประสิทธิภาพ ผู้สวมใส่หน้ากากย่อมผิด ‘บาปที่นิ่งเฉยอยู่’ ยูโรดิฟียบางรูปต้องรับคำประณามเป็นอย่างมากกว่าเจียบเฉยอยู่เพราะเหตุที่ท่านไม่ใช่ชาวรัสเซีย กรณีเช่นนี้ปรากฏอยู่ในเรื่องของโปรโกปีแห่งอุสติอุก (Prokopii of Ustiug) ผู้เป็นตัวแทนของยูโรดิฟียในสมัยต้น ท่านสิ้นชีวิตในสมัยอาณาจักรแห่งนอฟโกรอดใน ค.ศ.1302 เรื่องของอิสิดอร์ (Isidor) ราว ค.ศ.1474 และอีโอน (Ioann) ราว ค.ศ.1581 ผู้เป็นนักบุญจากเมืองรอสตอฟ เมืองเก่าแก่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของมอสโก (โบสถ์ที่รอสตอฟยังคงเก็บรักษาบทเพลงสวดเป็นภาษาละตินของอีโอนไว้เป็นเวลานาน) อย่างไรก็ตามก็ดียูโรดิฟียผู้มีกำเนิดเป็นรัสเซีย มักชอบบิดบังความคิดของท่านโดยใช้คำพูดคลุมเคลือที่ต้องให้ตีความหรือชอบแสดงความคิดเรื่องโลกโดยแสดงอาการและกระทำสัญญาณ ท่านสาธิตความเคร่งต่อศรัทธาด้วยการเข้าโบสถ์บ่อย ๆ หรือใช้วิธีอยู่ตามบันไดโบสถ์ หรืออยู่ตามลานวัด นุ่งห่มผ้าชีวีวขาดรุ่งริ่ง บางรูปถึงกับเปลือย อาศัยของที่มีผู้บริจาคทานเลี้ยงชีวิต ยูโรดิฟียต่างจากฤษีตามสำนักสงฆ์เพราะท่านปฏิเสธพิธีกรรมทางศาสนา ไม่เคร่งครัดเรื่องการถืออด ไม่แสดงอาการเคารพนักบวชที่มีฐานะันดร หรือแม้แต่โบสถ์และรูปเคารพ ท่านประกาศว่าการที่ท่านปฏิบัติเช่นนั้นจัดว่าเป็น ‘โบสถ์ข้างใน’ ท่านไม่ถือว่ารูปร่างภายนอกมีความสำคัญ

ตามตำนาน ภาพของยูโรดิฟียเป็นเหมือน ‘ผู้ที่ได้พรสวรรค์ทางซักจุงใจ’ คุณสมบัติสำคัญของยูโรดิฟียคือ ‘มองเห็นความแตกต่างกันของวิญญาณได้’ เบื้องหลังปรากฏการณ์ทางโลก ท่านเหล่านี้สามารถสัมผัสความจริงทางจิตวิญญาณได้ มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับยูโรดิฟียที่ชิวัง ปาก้อนหินใส่โบสถ์เพราะเห็นวิญญาณร้ายมาชุมนุมเบียดออกันอยู่หน้าโบสถ์ พวกมันจะเข้าไปในโบสถ์พร้อมกับผู้คนที่มันต้องการล่อลวงแต่เข้าไม่ได้ เรื่อง ‘ไอ้บ้าผู้นำเคารพ’ ปาก้อนหินใส่รูปเคารพที่มีอำนาจปฏิหารย์เพราะเห็นความต่ำช้าสามัญของจิตวิญญาณที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมและกริยาอาการที่ปรากฏเด่นชัดในตำนานกลายเป็นคุณสมบัติที่กำหนดให้กับนัก

บุญและเทพดาที่ท่องเที่ยวอยู่ในโลก และแม้แต่ที่กำหนดให้กับพระคริสต์ ในสมัยนี้ได้จัดเข้าไว้เป็นคุณสมบัติของยูโรดิฟยี เทวดาในเรื่องที่เลโอทอลสตอยเขียนขึ้นชื่อ คนเราอยู่ได้อย่างไร (What men live by) ก็ได้จำลองแบบของยูโรดิฟยีมาใช้ไว้ ชายผู้หนึ่งซึ่งทำรองเท้าหุ้มข้อเพื่อให้ใช้งานได้นาน ๆ เทวดาหัวร่อเพราะอีกไม่นานชายผู้นี้ก็จะตาย ชายผู้นั้นจึงสั่งให้เทวดาทำรองเท้าแตะแทนเพื่อใช้ในพิธีศพของลูกค้าที่ไม่รู้ชะตาของตน มีอยู่เรื่องหนึ่งเล่าว่า ยูโรดิฟยีรูปหนึ่งให้ทองแก่พ่อค้าผู้เป็นที่รู้ว่ามั่งคั่งและไม่ให้แก่คนยากจน เพราะรู้ความจริงว่าชายผู้นั้นได้สูญเสียทรัพย์สมบัติสิ้น และกำลังอดอยาก เรื่องเล่าถึงยูโรดิฟยีที่ทำลายข้าวของของพ่อค้าในตลาดที่กำลังตั้งใจจะใช้หลอกลูกค้า ยูโรดิฟยีผู้หนึ่งไล่ขับขทานเพราะจำได้ว่าเป็นปีศาจที่"ตบรางวัล"แก่ผู้ที่ให้ทานแก่มันด้วยความสุขทางโลก ด้วยวิธีนั้นมันนำพวกเขาให้หลงเดินทางผิดและสูญเสียศีลธรรมอันดีงาม แม้ว่าเรื่องราวต่าง ๆ มากมายนี้มาจากตำนานที่ไม่ใช่ของรัสเซีย แต่เรื่องทั้งหมดได้สอนให้คนสมัยนั้นรู้จักมองว่าเบื้องภายใต้รูปลวงของโลกอันไม่จริงนี้ มีเรื่องจิตวิญญาณที่เป็นจริงอยู่ชั่ววินาที

มีอยู่เรื่องหนึ่งที่เล่าว่ายูโรดิฟยีเป็นปฏิปักษ์ทางการเมืองต่อผู้มีอำนาจทางการเมืองปกครองและ"นักการเมือง" สมัยนั้นทั้งที่เป็นพระและฆราวาสได้ต่อสู้มาแล้วแต่ไร้ผล ยูโรดิฟยีผู้หนึ่งกล่าวตำหนิอิวานผู้โหดเหี้ยมที่ทรงให้ดำเนินการก่อสร้างพระราชวังภายในวัด (ในเรื่องบรรยายว่าวาสิลี บลาเซนยี (ผู้ได้รับพรประเสริฐ) คัดค้านการปกครองด้วยความโหดเหี้ยมของอิวาน ซึ่งเป็นการนำมาเล่าแทรกอย่างผิดสมัย) พงศาวดารเมืองสกอฟรายงานว่า "ไอ้บ้าผู้นำเคาฟ" ผู้หนึ่งชื่อนิโกลาได้ป้องกันไม่ให้อิวานทรงทำลายเมืองสกอฟอย่างที่ทรงเคยทำกับนอฟโกรอดได้สำเร็จ ใน ค.ศ.1570 คือเมื่อซาร์โปรดให้ยูโรดิฟยีอวยพรแด่พระองค์ นิโกลากล่าวทูลเตือนด้วย "คำพูดที่น่ากลัวให้ทรงยุติการนองเลือดเสีย" ด้วยคำพยากรณ์ของนักบุญ อาซาทรงผีทำเอกของซาร์ล้มตาย อิวานเสด็จไปจากสกอฟ ตำนานให้ภาพการพบกันของบุคคลทั้งสองในหลายแห่งหลายมุม มีเรื่องว่านิโกลาถวายเนื้อดิบแด่ซาร์ ซาร์ทรงปฏิเสธว่าทรงเป็นคริสต์จะเสวยเนื้อดิบในวันถือศีลอดไม่ได้นิโกลาจึงทูลว่า "แต่พระองค์ดื่มเลือดชาวคริสต์" มีเล่มอื่น ๆ ที่เล่าเรื่องคล้ายกัน เช่นเรื่องนักบุญมิคาอิลแห่งไกลโปโว (ราว ค.ศ.1453) พยากรณ์ว่านอฟโกรอดจะสิ้นสุดความเป็นเอกราช ท่านมองเห็นผู้มีอำนาจแห่งนอฟโกรอดนั่งประชุมกันอยู่ที่โต๊ะโดยปราศจากศีลระ ในเมืองนอฟโกรอด มีชาโลอิสองรูปแสดงท่าล้อเลียนการต่อสู้ระหว่างพรรคการเมืองอยู่บนสะพาน นักท่องเที่ยวยุโรปชื่อเฟลชเชอร์(Fletcher)กล่าวถึงยูโรดิฟยีรูปหนึ่งในเมืองมอสโคว์ "เดินแก้ผ้าไปตามท้องถนนว่ากล่าวตำหนิรัฐและการปกครองทั่วไป โดยเฉพาะพูดต่อต้านพวกโกดุนอฟส์" ซึ่งสมัยนั้นคิดว่าเป็นผู้กดขี่คนสำคัญของสหราชอาณาจักร

จักร' เฟรชเชอร์กล่าวถึงบทบาทของยูโรดิฟิด้วยทัศนะทางการเมืองแบบคนอังกฤษว่า "นอกจากพวกเหล่านี้ [พระและซี] ยังมีฤษีที่พวกเขาเรียกว่าผู้ควรแก่การเคารวะ... ซึ่งพวกเขาถือว่าเป็นนักพยากรณ์และเป็นผู้ที่ควรแก่การสักการะอย่างยิ่ง จึงให้สิทธิเสรีที่จะพูดอะไรก็ได้ โดยไม่ควบคุมบังคับ และตัวของเขาเองนั้นก็นับว่าสูงส่งยิ่งแล้ว" เฟรชเชอร์ได้ย้ำอีกว่า "เพราะมีเสรีภาพมากมาย... พวกเหล่านี้ได้ถูกกำจัดไปโดยไม่กระโตกกระตาก ยูโรดิฟิได้รับอนุญาตให้กระทำและกล่าววาจาที่ร้ายไว้ในเหตุการณ์ต่างๆ ได้มากกว่าเจ้าคณะสงฆ์ อย่างน้อยที่สุดประชาชนคิดว่าเป็นอย่างนั้น เมโทรโพลิเตนอาจต้องหลุดพ้นจากตำแหน่งและต้องชังภายในบริเวณ แต่กับยูโรดิฟิผู้ไม่มีตำแหน่งฐานันดรในคริสตจักรประการเดียวที่จะทำได้คือสังหารเสีย ในรายงานเรื่องต่างๆ ของรัสเซียไม่มีฉบับใดเลยที่เอ่ยถึงการกระทำเช่นนี้ ยูโรดิฟิจึงก้าวขึ้นสู่ 'ฐานันดร' โดยอาศัยประสิทธิภาพส่วนบุคคลและอำนาจเฉพาะพิเศษจริงๆ ในบางสมัย พวก'ไอ้บ้า' เหล่านี้บางทีจะเป็นเสรีชนผู้ทรงภูมิปัญญาพวกเดียวของรัสเซีย

ในคริสต์วรรษที่ 17 และตั้งแต่นั้นมา มีเรื่องเกี่ยวกับคนจำพวกนี้ (โดสโตเยฟสกีได้ให้ภาพของคนจำพวกนี้ไว้ในเรื่อง'คนผีเข้า' (The Possessed) คริสตจักรที่เป็นนิกายทางการและที่ทรงภูมิปัญญาในคริสต์ศตวรรษที่ 18 และ 19 ได้พยายามกดขี่และพยายามไม่ให้ผู้คนเคารพบูชาซาโลที่ได้รับยกย่องให้เป็นนักบุญของรัสเซียอีกต่อไป รายงานระบุว่าเจ้าคณะในสมัยนี้ต่างพากันดำเนินการถึงขั้นทำลายเอกสารเรื่องชีวิตนักบุญเก่าแก่ที่กระทำตนแบบยูโรดิฟิ

ชีวิตครอบครัวในอุดมคติ

เอกสารที่เกี่ยวกับชีวิตครอบครัวของชาวรัสเซียสมัยนี้เป็นบทความผนวก โดโมสโตรอิ (Domostroi (Oikonomikos)) เป็นงานที่ไม่มีที่มาแน่นอน ให้ภาพชีวิตที่เป็นอุดมคติของบุคคลผู้มีฐานะมั่งคั่งในราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 16 ไม่ว่าหนังสือเล่มนี้จะสะท้อนภาพชีวิตจริงของคนในสังคมกลุ่มใดของรัสเซียก็ตาม คำที่บรรยายบอกว่าเป็นครอบครัวที่มีชีวิตเป็นระเบียบตาม'อุดมคติ'แต่สมาชิกในครอบครัวไม่มีความอบอุ่นใจ งานชิ้นนี้แตกต่างจากงานวรรณกรรมประเภทเดียวกันชิ้นอื่นๆ ในโลก โดโมสโตรอิเกือบไม่ได้ให้ความเอาใจใส่เรื่องชีวิตจิตใจและปัญหาศีลธรรม ภาพชีวิตในครอบครัวจำกัดเฉพาะเรื่องการเป็นอยู่ในแต่ละวัน มีความระมัดระวังให้ชีวิตดำเนินไปตามระเบียบแบบแผนที่ได้จัดวางไว้อย่างเข้มงวด ภายในครอบครัวมีพ่อเป็นผู้ปกครองที่มีอำนาจสูงสุด พ่ออาจใช้กำลังกายบังคับเขาได้ถ้าจำเป็นเพื่อให้มีการเชื่อฟังคำสั่ง ไม่มีความรัก ความกลมเกลียวและศรัทธาอย่างแท้จริงปรากฏให้เห็น นับว่าเป็นโชคร้ายที่มันเป็นแบบแผนชีวิตอย่างเดียวกันกับที่เป็นอยู่ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดย

เฉพาะในหมู่ชนชั้นพ่อค้า ครอบครัวขุนนางชั้นผู้น้อยและครอบครัวชาวนาที่มีฐานะมั่งคั่งก็เป็นเช่นเดียวกัน(วรรณคดีในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ด้วย)⁹ นอกจากนั้นครอบครัวโดโมสโตรอิเป็นแบบจำลองของครอบครัวที่แยกตัวออกจากสภาพแวดล้อมทุกด้านโดยสิ้นเชิง ไม่มีการติดต่อสื่อสารกันทางสังคมและการเมือง ซึ่งเป็นแบบฉบับของครอบครัวในสมัยนั้น จะติดต่อแต่เฉพาะเป็นการภายในกับอำนาจอัตตาธิปไตยซึ่งไม่มีขีดจำกัดและไม่มีผู้ใดกล้าคัดค้านหรือแม้แต่จะคิดค้าน การที่บุคคลแยกตัวออกจากสังคมไปอยู่อย่างโดดเดี่ยวลำพังเหมือนอย่างเดียวกันนี้จะเห็นได้อีกในสมัยต่อมาเมื่อเกิดเหตุยุ่งยากสับสนเนื่องจากรัฐเกิดแตกแยก และกลุ่มชนที่มีเงินและบรรดาผู้แทนของพวกเขา ต่างมีอาการเฉยเมยไม่นำพาต่อสิ่งใดและขาดหลักการ